

GHENDTSCHÉ-TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en
Historische Kring Gent v.z.w.

46e jaargang - nr. 2

maart - april 2017

Afgiftekantoor: 9000 Gent X
Erkenning: P 2A 6154
Afzender: Goudstraat 12 - 9000 Gent
Verschijnt niet in juli en augustus

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

46e jaargang nr. 2

maart - april 2017

Inhoud

- Een kleine Gentse stokers- en brouwersgeschiedenis aan de
Apostelhuizen - Koepoortkaai (1831-1929).
Afl levering 3. Groeiend ambachtelijk bedrijf (1849-1858) en
brouwer Spilthoorn zonder opvolger (1859-1879).
Marc Hanson. 82
- Charles Niellon, Frans generaal in Gent (1831).
Alexander Evrard. 89
- Karel V en de opvolging van de bouw van het nieuwe kasteel te Gent (1540-1545).
Marc Hanson. 93
- Schepen, scheepstreckers en schippers aan de Jooremaaie (vertaling).
Francine Somers. 101
- De bombardementen op Merelbeke-station.
Dagboekfragmenten uit 1943 en 1944.
Maria Turkelboom. 108
- Dagboek te Gent in 1944, bijgehouden door Raoul Van Caenegem. 112
- Straffe toeren (1808 en 1809). 120
- Bernard Van Wambeke. Hyotheekbewaarder in Gent en 'a man for all seasons'
Guido De Latte. 125
- Wijzemanstraat, Penitentenstraat, Sint-Amelbergastraat en ex-Minnenmansteeg.
Luc Devriese. 131
- Zu 't één en tander van nen euwen azent van Gent
Rudy Duprez. 145
- Juffrouw 'zang-de-les' vertelt.
Door de prikdraad kruipen aan 't Zuid.
Marie-Jeanne De Smet. 151
- Lezers aan het woord. 152
- DSMG 155
- In Memoriam Frans Marcel De Bleecker 157
- 't Kan verkeren. 159
- Schandaal: voordrachten in een historisch kader 160

EEN KLEINE GENTSE STOKERS- EN BROUWERSGESCHIEDENIS AAN DE APOSTELHUIZEN - KOEPOORTKAAI (1831 - 1929)

Marc Hanson

Aflevering 3. Groeiend ambachtelijk bedrijf (1849-1858) en brouwer Spilthoorn zonder opvolger (1859- 1879)

Stokers in stad en land

Rond het midden van de negentiende eeuw was Oost-Vlaanderen hét centrum van de jeneverstokerijen, een traditie die tot op vandaag wordt voortgezet (in 2008 waren er nog elf sterke destilleerderijen actief). Ongeveer twee derde van de landbouwstokerijen bevond zich in Oost-Vlaanderen. Met de draf, het eiwitrijke restproduct van hun stokerijen, konden de stokers en hun afnemers per jaar tientallen runderen (osses) vetmesten. De hele eeuw door bestond er rivaliteit tussen die stokerijen – waar het stoken meestal een seizoensgebonden nevenactiviteit was – en de zogenaamde industriële stokerijen in de steden, die hun draf verkochten aan boeren in de omliggende gemeenten. Het stak de stedelijke stokers dat die van het platteland door de overheid bevoordeeld werden door een gunstiger accijnsheffing en lagere indirecte belastingen.

Volgens de Gentse stokers – in een protestbrief aan de kamerleden naar aanleiding van een wetsvoorstel van de minister van Financiën d.d. 25.01.1853 betreffende de distilleerderijen – was de term ‘distillateurs agricoles’ een onjuiste kwalificatie want alle stokerijen hadden de landbouw nodig voor hun grondstoffen en waren nuttig voor de agrarische sector door de levering van draf. Bovendien was het een grote misvatting te denken dat de stadsstokers allemaal werkten met het modernste materieel en (zeer) grote hoeveelheden jenever produceerden. Dat was inderdaad niet het geval. In feite was er toen maar één Gents bedrijf dat als een industriële stokerij kon worden bestempeld: Claeys - Waterloos. Het werkte uiteraard met een stoommachine en gebruikte als enige de destilleerkolom.

De meeste Gentse stokerijen, ook die van Spilthoorn, waren bescheiden tot (zeer) kleine bedrijfjes, maar in tegenstelling met de hoevestokerijen produ-

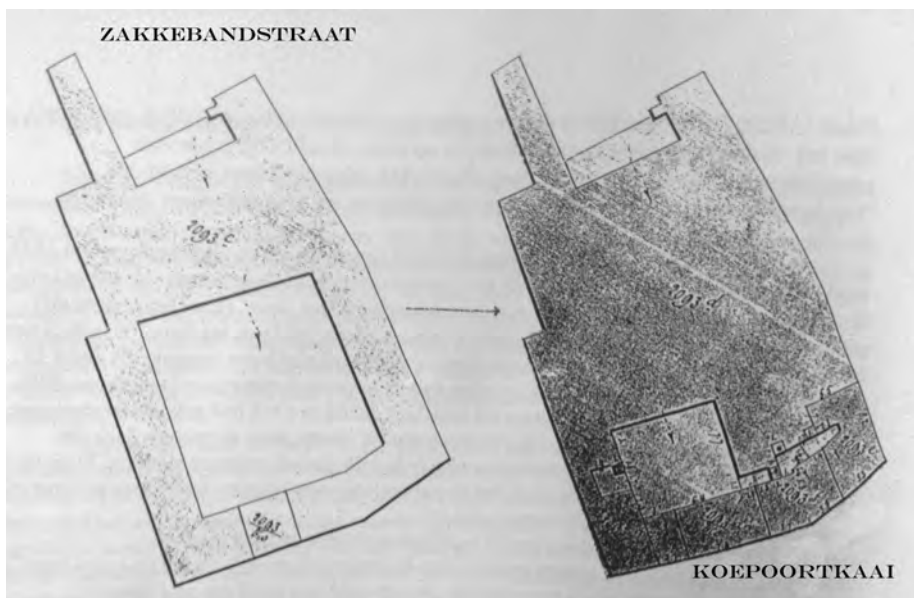
ceerden die het hele jaar door en voor een ruimere markt. Verscheidene stokers gebruikten maar één traditionele alambiek (van het Arabische lidwoord al en het Griekse ambix, dat vat of kruik betekent) met een capaciteit van minder dan vijf hl, terwijl hun roerkuip beneden de dertig hl bleef. Anderen hadden meer dan één destilleerketel en werkten met grotere beslagkuipen, maar het waren toch maar kleine jongens: één industrieel bedrijf in Vlaanderen had toen een productie die groter was dan die van alle Gentse stokers samen.

In 1852 produceerden de zeventien Gentse stokerijen samen 156.737 hl beslag of, het grote bedrijf Claeys - Waterlooos buiten beschouwing gelaten, gemiddeld 6.835 hl per stoker. In 1854 ging het om 167.864 hl voor zestien stokers oftewel 6.202 hl gemiddeld per destilleerder (de grootste weer niet meegerekend). Met zijn belastbaar beslag van 3.726 hl in 1852 en 3.095 hl in 1854, behoorde Spilthoorn toen tot de kleinere Gentse stokers: slechts drie bedrijfjes realiseerden nog minder. Gerekend tegen een rendementscoëfficiënt van zeven liter jenever uit één hl beslag (de norm volgens de wet op de stokerijen van 9 juni 1853) had Spilthoorn in 1852 een jeneverjaarproductie van afgerond 261 hl (waarvan hij 94,30 hl exporteerde buiten de stad) en in 1854 van 217 hl (waarvan hij 44,28 hl exporteerde). In vergelijking met 1841 was dit een halvering van de productie. Gezien de forse uitbreiding van zijn bedrijf vanaf 1849 ligt de conclusie voor de hand: na 1844 was het bierbrouwen de hoofdactiviteit geworden. De latere ontwikkelingen bevestigden dat.

Hedendaagse onderzoekers hebben vastgesteld dat de norm van de overheid eerder aan de lage kant lag en dat efficiënt werkende bedrijven een hoger rendement haalden. Wellicht wrong hier het schoentje: de meeste Gentse stokerijen konden, wilden of durfden niet investeren in de nieuwere technologieën, zodat hun rendement te laag bleef. Verscheidene stokers haakten dan ook af vooral na 1850, terwijl de globale productie bleef stijgen zoals dat trouwens in heel België het geval was. Die groeiende productiviteit na 1850 en nog meer na 1870 was een gevolg van betere technieken en goedkopere grondstoffen.

Brouwen wordt hoofdzaak

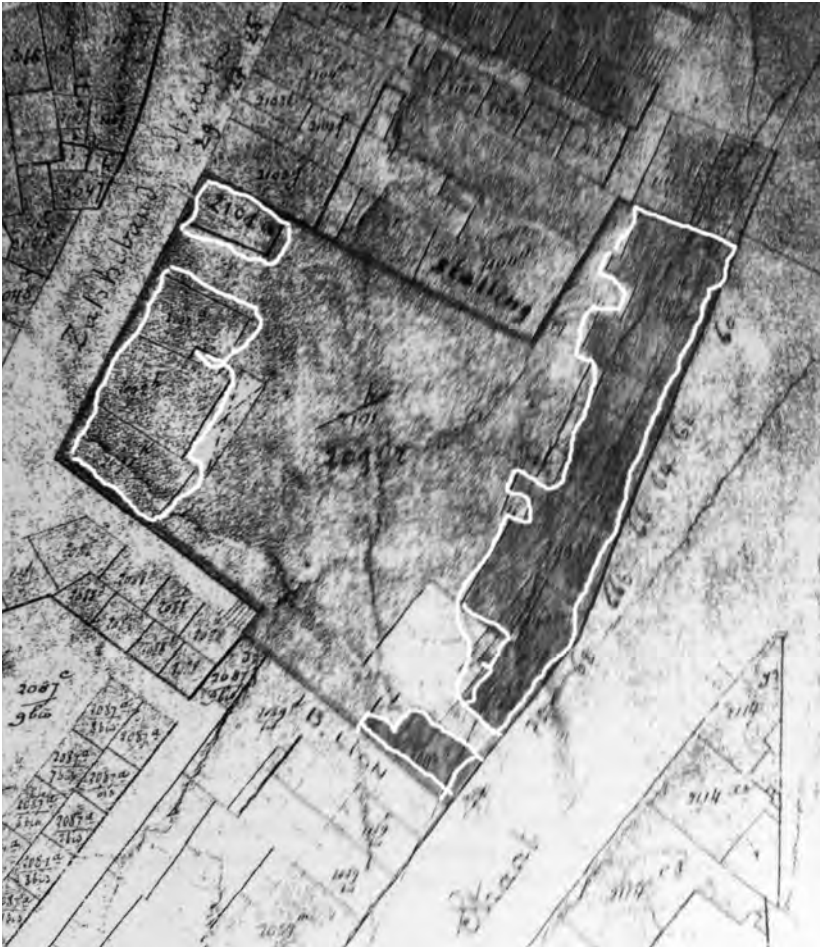
Hubert (Albert) Spilthoorn had al eerder afgehaakt en was in 1846 drankslijter geworden. Maar ook de drank- en tabakswinkels (accijns op tabak vanaf 1879) zagen zich geconfronteerd met een dalende verkoop. Rond 1856 schoolde Albert zich om tot 'vleeshouwer', beroep dat hij zou blijven uitoefenen tot een longziekte hem zou vellen.

Afb. 1. Aanzienlijke uitbreiding van de bebouwde oppervlakte (archief kadaster AKG, Gent Sectie D, mutatieschetsen 1854 nr. 11).

Ook na 1849 bleef Johannes Spilthoorn doorgaan met aanpassingen en verbouwingen. In 1853 werd de binnenplaats voor meer dan de helft volgebouwd en het jaar daarna werden er langs de nieuwe straat vier grotere huizen van twee bouwlagen met 'koer' (voor het personeel?) gebouwd (afb. 1). Tussen het huis op perceel 2093g en het huis 2093a bis kwam een 2,7 m brede toegangspoort, zodat de brouwerij/stokerij nog beter toegankelijk werd. In 1857 werd het diephuis met tuin ten noorden van de brouwerij omgevormd tot biermagazijn. In hetzelfde jaar vergrootte Spilthoorn het hoekhuis, dat hij in 1838 had gekocht met het huis ernaast. De voordeur van dat laatste werd vervangen door een venster raam en in 1860 zou een aannemer nog twee bijkomende vensters plaatsen. Wellicht in 1846, nadat zijn broer Hubert drankslijter geworden was, was Joannes Spilthoorn zelf met zijn groot gezin in het brouwershuis komen wonen.

Ondanks de verdubbeling van de bedrijfsoppervlakte in 1849 stond de stokerij/brouwerij toch nog op een relatief klein bouwperceel, terwijl ze ook nog eens langs drie kanten tussen woonhuizen geprangd zat (afb. 2). Aan de zuidkant hield een smal steegje uitbreiding tegen. Onder andere daarom koos

Afb. 2. Brouwerij en aanpalende huizen in 1879. Ten zuiden grensde de brouwerij aan een klein steegje (een vroeger waterstraatje) en aan een eigendom van Bernard Lion. Ten noorden grensde ze aan drie verschillende eigenaars. Wit omlijnd: meerdere huizen aan de 'Koepoortstraat' en vier aan de Zakkebandstraat horend bij de eigendom Spilthoorn (fragment van kadasterkaart in het stadsarchief Gent, DD67, kort na 1880, licht aangepast aan de hand van de verkoopakte van de brouwerij d.d. 7 jan. 1879).

Spilthoorn voor zijn brouwerij het zogenaamde cascadesysteem, dat ook het energieverbruik beperkte. Het brouwwater werd met een koperen handpomp, later door een stoommachine, (uit een steenput onder de binnenplaats?) omhoog gepompt naar de koudwaterbak hoog in de brouwzaal. De achtereenvolgende bewerkingen gebeurden steeds iets lager tot het 'bier' de kelder bereikte.

In de jaren 1849 tot en met 1855 produceerden de ongeveer vijftig Gentse brouwers samen gemiddeld 120.605 hl bier per jaar. Ruim twintig procent hiervan exporteerden ze buiten de stad. Het systeem van de stadsocctrooien, de stedelijke in- en uitvoertaxen geheven aan de stadspoorten, zou pas in 1860 verdwijnen. Eind 1855 protesteerden de brouwers fel tegen de geplande verhoging van de gemeentelijke bierbelasting van 2,05 naar drie fr. per hl beslag, die zou ingaan per 1 januari 1856. De brief aan burgemeester, schepenen en raadsleden werd ook ondertekend door J. Spilthoorn, die intussen minimaal zijn naam had leren schrijven. De brouwers zagen die verhoging niet zitten net nu de bierconsumptie en -productie terugliepen. Ze schetsten een somber toekomstbeeld. Lagrange daarentegen, het zeer ervaren hoofd van de stedelijke belastingadministratie, vond dat de Gentse brouwers niet ongerust moesten zijn. De belangrijke Gentse markt (Gent telde toen ongeveer honderdduizend inwoners) was feitelijk voor hen: de jaarlijkse import van vreemd bier (ingevoerd uit andere steden) bedroeg maar ongeveer zeventuizend hl en werd zwaar belast.

Familiaal wel en wee

Tijdens die drukke jaren van expansie bleef Joannes Spilthoorn niet gespaard van familiaal leed. Op 31 mei 1855 overleed zijn 23-jarige dochter Paulina Joanna, die twee jaar eerder getrouwd was met de herbergier Edouard Bekaert. Zij hielden een herberg in het begin van de Zakkebandstraat. Een klein jaar later, op 30 maart 1856, overleed zijn jongste broer Livinus Jacobus, die al meer dan tien jaar bij hem werkte. Hun derde ongehuwde dochter Joanna Francisca, 23 jaar, overleed thuis op 10 december 1857. Op 6 september 1858 verloor Joannes zijn vrouw Paulina Joanna Libyn. Ze overleed thuis om tien uur in de voormiddag en de volgende dag werd in de Sint-Baafskathedraal de uitvaartdienst gehouden. De bewoners van de Zakkebandstraat behoorden niet tot de vlakbij gelegen Sint-Annaparochie (kerk ingewijd in 1857), maar tot de uitgestrekte en zeer volkrijke Sint-Baafsparochie. Drie van de vier nog in leven zijnde kinderen woonden toen nog thuis: de tiener Clementia en zijn zonen Julius Joannes (16 jaar) en Adolphus Josephus (21 jaar) die allebei in de brouwerij werkten.

Enkele weken na het overlijden van Paulina deden de twee meerderjarige kinderen, Maria Livina, en Adolphus Josephus, bij notariële akte afstand van hun erfdeel uit de nalatenschap van hun moeder ten voordele van hun vader. In ruil hiervoor zou vader Spilthoorn aan allebei vierduizend fr. in schijven van vijfhonderd uitbetalen, vermeerderd met vier procent interest per jaar. De regi-

stratie- en notariskosten waren eveneens te zijnen laste. Eenmaal meerderjarig zouden Julius Joannes (in 1863) en Clementia (in 1867) dit voorbeeld volgen. Zij zouden ook vierduizend fr. ontvangen, maar dan wel in één keer. Joannes Spilthoorn bleef niet lang weduwnaar. Op 11 februari 1859 hertrouwde hij met de veel jongere weduwe Sophia De Clercq (Oostakker 1821 – Sint-Amandsberg 1885) bij wie hij nog drie dochters zou krijgen.

Brouwer zonder opvolger

Voor de volgende periode, de jaren 1860-1870, werden geen productiegegevens gevonden, maar meerdere zaken wijzen op een verdere (sterke?) groei van de brouwerij/stokerij: technologische innovatie vanaf 1860, verbouwingen vanaf 1862, het over een korte periode uitbetalen van de niet geringe som van zestien duizend fr. exclusief de bijkomende kosten, de aankoop van huizen en gronden en de waarde van het bedrijf in 1879. Bovendien begon de Gentse bierproductie na 1857 met golven opnieuw te stijgen, stijging die samenviel met een algemene hoogconjunctuur in België gedurende het grootste deel van die periode. Behalve investeringen in technologie en gebouwen zullen aan het succes hebben bijgedragen: de zeer ervaren bedrijfsleider, het gemotiveerde (familie)personeel, een actieve cafépolitiek en misschien ook een zekere naam bekendheid in de stad.

Ongeveer tien jaar na de weduwe Heughebaert verving ook Spilthoorn zijn rosmolen door een stoommachine. Hij had hiervoor op 10 december 1859 toelating gekregen van de provincie. Tien jaar later zou de stoommachine in de brouwerijsector al goed ingeburgerd zijn. Zij kon er ingezet worden bij het vermalen van het mout, het aandrijven van de beslagharken of het verhitten van het wort. In 1861-1862 werden de nieuwe percelen 3B en 4B langs de Koepoortkaai, aangekocht in 1848, bebouwd met vijf huizen met een tuintje. Ze waren waarschijnlijk bedoeld voor arbeiders van de brouwerij. Bovendien werden twee bestaande huizen met tuin tot één groot huis samengevoegd. Joannes zelf ging er wonen met zijn (deels) nieuwe gezin. Het huis kreeg het nummer veertig aan de Koepoortstraat (Koepoortkaai), want ondertussen had ook de nieuw aangelegde straat die naam gekregen. In een bouw aanvraag uit 1860 kwam een nieuwigheid voor: bezorgdheid om hygiëne. Twee extra vensters moesten zorgen voor ‘de gezondheid en luchtigheid in het bestaande huis’.

Op 6 juli 1874 kreeg Spilthoorn van het schepencollege toelating om de zuidgevel van zijn brouwerij langs het vroegere waterstraatje te verhogen. Mis-

schien wilde hij een betere afscherming van de beluiken aan de overkant. Aan de kant van die gevel stond het koelschip, waarin het met hop gekookte en gefilterde wort werd afgekoeld. Om de afkoeling te bevorderen was zo'n koelbak van gietijzer gemaakt en had hij een grote oppervlakte en een geringe diepte. Het afkoelingsproces werd dikwijls versneld door aan twee kanten van de koelbak de houten vensterlamellen open te zetten. In de toelatingsvoorwaarden stond dat de ramen – restanten van de vroegere huizen daar – niet gebruikt mochten worden voor het uitlaten van de dampen 'voortkomende aan de koelbakken of andere bewerkingen der brouwerij'.

Via zijn 'herbergen' trachtte Joannes Spilthoom zich van een vaste afzet te verzekeren. We hebben terloops al vermeld dat een dochter en een schoonzoon café hielden. Hij maakte gebruik van zijn financiële mogelijkheden om bestaande cafés te kopen of huizen waarin dan een 'herberg' kwam. Zo kocht hij in 1866 een huis in de Zakkebandstraat, waarin een herbergier kwam wonen. In 1872 kocht hij in de Graaf van Vlaanderenstraat het 'Hotel de Bellevue' met erf aan de Statieplaats. In 1873 werd een aangekocht huis in de Kozijnstraat tot 'herberg' omgevormd. Die praktijk van klantenbinding via cafés had vaak een politieke achtergrond, maar bij Spilthoorn niet. In 1878 kocht hij van Willem Van Diest het beluik ten noorden van zijn bedrijf. Hij liet de verkrotte cité volledig afbreken om hem bij zijn brouwerij te voegen, die in oppervlakte groeide van 8,29 naar 11,23 are. Daarmee was zijn bedrijfsterrein groter geworden dan dat van C. Alexis - Heughebaert een boogscheut verder. Enkel een verkleind huis naast de nieuwe, brede toegangspoort bleef overeind.

Amper een paar jaar na die forse uitbreiding verkocht Spilthoorn zijn gezond familiebedrijf. Toen hij na een ruim zestigjarige loopbaan, waarvan veertig jaar als bedrijfsleider, met rust wilde gaan, vond hij in de directe familiekring geen opvolger. Jacques (+ Gent 1882), zijn enige broer die nog leefde en een ruime ervaring had, was toen ook al zestig jaar. De drie dochters uit zijn tweede huwelijk waren te jong en nog ongehuwd. Julius Joannes (1842 - 1884), de enige nog vrij jonge zoon die het bedrijf had kunnen voortzetten, heeft dat om een of andere reden niet gedaan of mogen doen. Op die manier werd er een punt gezet achter een familie(stokerij)brouwerij, die een in oorsprong eenvoudige arbeidersfamilie een behoorlijke materiële en sociale welstand had bezorgd.

CHARLES NIELLON, FRANS GENERAAL IN GENT (1831)

Alexander Evrard

Op de tentoonstelling ‘Het verloren Koninkrijk’ die in 2015 in het Gentse stadsmuseum STAM werd gehouden, stond tot onze verwondering op een ereplaats Charles Niellon.

Wie is deze man?

In 1795 te Straatsburg uit Franse ouders geboren (in 1871 overleden te Laken, waar ook een straatnaam aan hem is gewijd), staat hij in meerdere historische werken als generaal vermeld. Hoewel hij heel wat beroepen heeft uitgeoefend, bleef hij vooral als militair bekend. Hij diende inderdaad al sinds zijn zeventiende jaar als vrijwilliger onder Napoleon in Spanje en in Duitsland. De hoogste rang die hij in het Franse leger bereikte, was blijkbaar ‘sergent-major’. Overigens was hij afwisselend toneelspeler, theaterdirecteur, wijnhandelaar, schrijver, deserteur uit het leger; in Frankrijk werd hij tot tien jaar gevangenis veroordeeld wegens schrijfterversing. Maar het was vooral in de troebele periode van de Brusselse omwenteling rond 1830 dat hij naam heeft gemaakt.

Tijdens zijn avontuurlijke levensloop liep Niellon bij de Volkerenslag van Leipzig (1813) een bajonetsteek op en geraakte hij in Russische gevangenschap. Teruggekeerd in Frankrijk, deserteerde hij na de nederlaag van Waterloo. Maar in 1816 zien we hem weer in Franse legerdienst, waarna hij in 1817 voor de tweede maal deserteert. Hij zou volgens sommigen in een bonapartistische samenzwering betrokken geweest zijn. Naar onze gewesten gevlucht, is hij dan in een hele reeks beroepen terug te vinden. Hij verblijft zelfs enkele jaren als raadgever in het Russische Sint-Petersburg.

Nogmaals in Frankrijk terug, plant Niellon het uitgeven van een dagblad en het schrijven van een boek over zijn belevenissen in Rusland, maar alles mislukt, o.a. door zijn verslaving aan kansspelen en daaruit voortvloeiende schulden. Hij vlucht naar Brussel, waarna hij (in 1830) door een Frans gerechtshof tot tien jaar dwangarbeid wordt veroordeeld wegens ‘faux en écritures’ (maar tenslotte toch amnestie zal kunnen bekomen). In de gewezen Oostenrijkse Ne-

derlanden is hij betrokken bij toneelgroepen, tot hij bij het uitbreken van de Brusselse opstand zich halsoverkop in de muiterij werpt en zich zelfs tot generaal laat promoveren.

Met een vrijwilligerskorps genaamd 'Les chasseurs Niellon' leidt hij een van de drie Franse kolonnes die de doorslag zullen geven in Brussel (de twee andere werden aangevoerd door de Franse generaals Mellinet en de Pontécoulant). Zijn rol in de Brusselse opstand heeft Niellon in een verslagboek vol heldendaden beschreven dat door alle ernstige historici 'een roman' wordt genoemd. In werkelijkheid sloeg hij, zoals het hoofd van het Koninklijk Legermuseum Louis Leconte beschrijft, op de vlucht naar Valenciennes waar hij in het Franse verzamelpunt 'Hôtel du Grand Canard' de andere kopstukken van de opstand vervoegde. Daar werd met de Frans clubs van 'les Amis du Peuple' overlegd over wat er nu verder te doen stond. Met 'les Fuyards de Valenciennes' te Brussel teruggekeerd, speelde Niellon nog een rol in de belegering der citadel van Antwerpen, waarbij hij zich blijkbaar zeer eigennuttig gedroeg en 'cavalier seul' zocht te spelen. Dit was dan ook wel duidelijk tijdens de zogenaamde 'Tiendaagse Veldtocht', toen koning Willem I begin augustus 1831 zijn hem door de Europese Mogendheden toevertrouwde zuidelijke provincies terug wou innemen. Zoals bekend (maar daarom niet in onze schoolboekjes geschiedenis vermeld) viel tenslotte een Frans leger van zestigduizend man onder maréchal Gérard het land binnen om de 'Hollanders' te verdrijven.

Nadien heeft Charles Niellon nog in verscheidene sectoren zijn geluk beproefd. Zo schrijft hij bv. een operastuk, vraagt hij uitvindersondigheden aan, staat hij aan het hoofd van steenbakkerijen. In 1835 gehuwd, zal hij vijf kinderen hebben. Hij is verspilzuchtig, o.a. in Spa en andere casino's. In zijn merkwaardig boek 'Les éphémères de la révolution de 1830' beschrijft auteur Louis Leconte Niellon als avonturier, agitator, publicist, uitvinder, fantast. Hij was blijkbaar een geval van 'twaalf stielen en dertien ongelukken'; 'il connut plus de tribulations que de bonnes fortunes'. Niellon reisde daarna nog doorheen Europa en verder tot in Turkije. Hij ergerde zich fel aan de Franse nederlagen in de oorlog van 1870 en betreurde het sterk er wegens zijn hoge leeftijd niet meer aan te kunnen deelnemen.

In 1871 overleed hij, zijn gezin zonder middelen achterlatend, maar de Belgische staat ging zijn weduwe een ruim pensioen toekennen. Zijn uitvaart was plechtig en er werd een kanon op zijn graf geplaatst. Er werd voor hem ook een officiële médaille geslagen.

Buste van Charles Niellon in Legermuseum Brussel.
(<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=23312712>)

Rol in Gent

Wat ons als Gentenaars nu natuurlijk vooral interesseert, is wat deze man voor onze stad heeft betekend. Toen Gent tijdens en ook na de Brusselse gebeurtenissen van 1830 het orangistische been bleef stijfhouden, stelde de nieuwe koning Leopold I in augustus 1831 Charles Niellon aan tot militair bevelhebber der beide Vlaanderen, met standplaats te Gent. Het is dan ook vooral in onze stad dat laatstgenoemde, volgens de Gentse historicus Jan Dhondt, de staat van beleg afkondigde en een ware heksenjacht op de orangisten organiseerde. Censuur werd opgelegd en willekeurige aanhoudingen verricht. Prof. Dhondt spreekt van militaire dictatuur.

Deze onderdrukking kwam zwaar aan in een stad die reeds door de scheuring in een zware crisis was gedompeld. Door het wegvallen van het enorme afzetgebied voor de Gentse textiel in Nederlands Indië was er grote werkloosheid en armoede. Het orangistische stadsbestuur onder burgemeester Jozef van Crombrugge was afgezet door Brussel, de verkiezingen nietig verklaard. Deze chaos, zegt Dhondt, duurde nog tot aan 1839, wanneer Willem zich uiteindelijk bij de nieuwe situatie neerlegde.

Van dit alles heeft men in de officiële geschiedenisboekjes bitter weinig meegedeeld. Ik herinner me zelfs niet er ooit de naam Niellon te hebben gehoord. ‘Comment on écrit l’histoire’...

Charles Niellons onstandvastigheid en wispelturigheid, zijn avontuurlijkheid en geldingsdrang zouden ons nu aan een psychopathische persoonlijkheid doen denken. Onze stad heeft er de gevolgen moeten van ondervinden. Doordat Niellon bescherming van kopstukken van de Brusselse revolutie als Alexandre Gendebien en Charles Rogier genoot, is hij toch in de galerij van nationale helden kunnen terechtkomen.

Literatuur

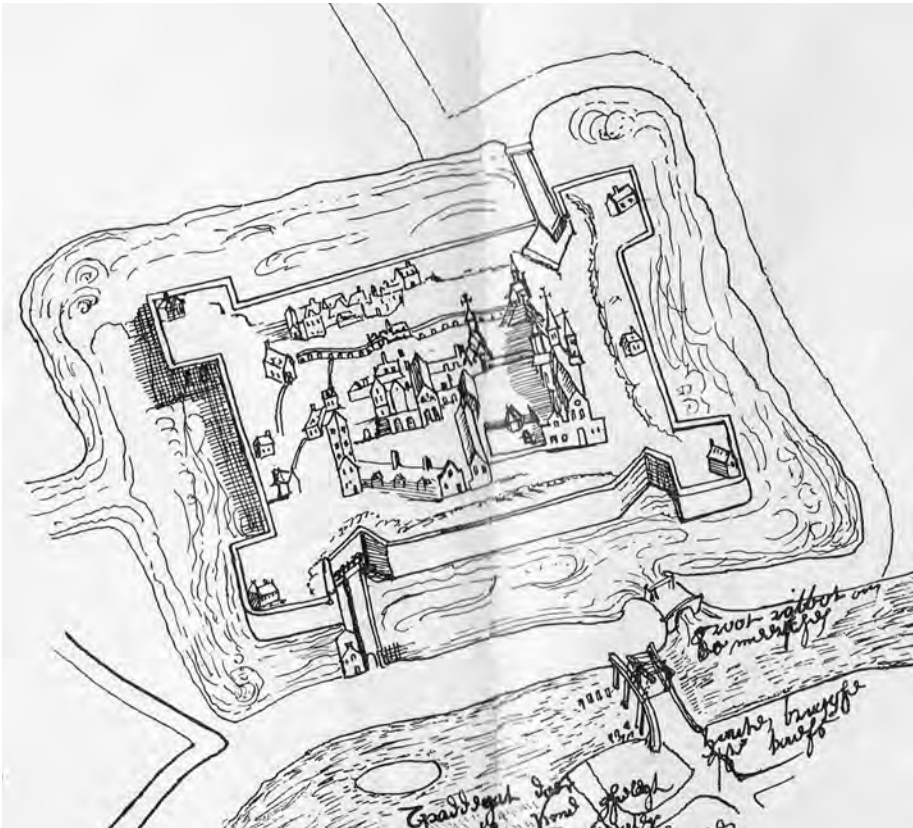
- de Bavay Ch., *Histoire de la révolution belge*, Bruxelles, 1873
Colenbrander H., *De Belgische Omwenteling*, 's Gravenhage, 1905
Dhondt, J. en De Keyser, P., *Gent*, Antwerpen, 1947
Gerretson C., *Muiterij en scheuring 1830*, Leiden, 1936
Josson M., *Onthullingen over de Belgische Omwenteling van 1830*, Antwerpen, 1903
Juste Th., *Histoire de Belgique*, Bruxelles, 1868.
Leconte L., *Les Ephémères de la Révolution*, Bruxelles, 1945.
Merignac M.O., *Charles Niellon, un aventurier bourguignon, héros de la révolution*, Paris, 1995.
Poullet P., *Relations inédits sur les débuts de la Révolution Belge de 1830*, Bruxelles, 1897.
Witte E., *Het verloren koninkrijk*, Antwerpen, 2014.

KAREL V EN DE OPVOLGING VAN DE BOUW VAN HET NIEUW KASTEEL TE GENT (1540-1545)

Marc Hanson

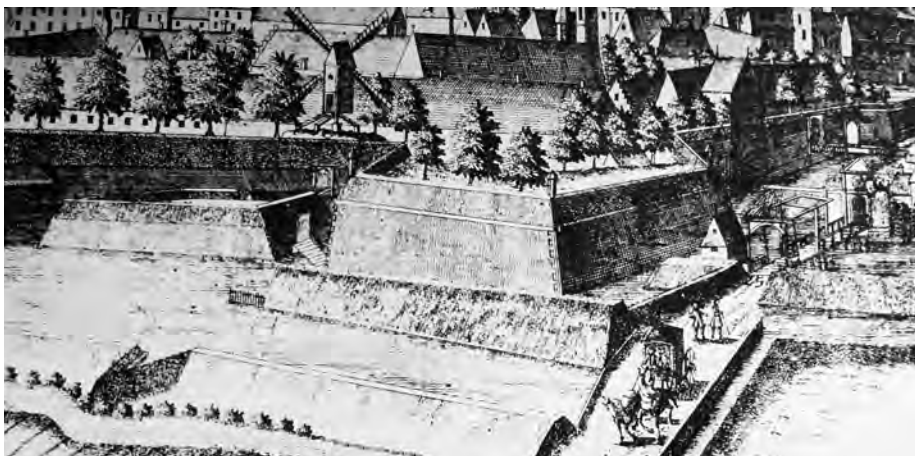
Inleiding

Op 12 mei 1540 legde keizer Karel V de eerste steen van een dwangburcht, die hij liet bouwen op het terrein van de grotendeels gesloopte Sint-Baafsabdij te Gent. De voorbereidende (afbraak)werken waren toen al volop aan de gang.

Afb. 1. De enige (?) op heden bekende afbeelding van Karels Nieuw Kasteel.
Detail uit het hydrografisch plan van Gent (ca. 1547, Stadsarchief Gent,
natekening gepubliceerd in Fris, 1922).

De bouw van dit immense ‘Nieuw Kasteel’ was één van de ingrijpende maatregelen om zijn rebelse geboortestad voorgoed onder controle te houden (1). Traditioneel wordt aangenomen dat een hydrografische kaart van Gent uit ca. 1547 de enige afbeelding is van wat best het ‘Nieuw Kasteel’ of het Kasteel van Karel V genoemd wordt (afb. 1). ‘Nieuw’ omdat het de opvolger was van het niet tegen de nieuwe gegoten kanonnen opgewassen ‘oude’ kasteel, het Gravensteen. Deze nog nieuwe constructie werd echter grotendeels afgebroken door het calvinistische bewind in de jaren 1577-1584. Het werd heropgebouwd in de Spaanse tijd. De benaming ‘Spaans Kasteel’ slaat strikt genomen alleen op dat tweede kasteel dat waarschijnlijk vestingbouwkundig niet identiek was aan het eerste (afb. 2). In dit kort artikel tracht ik te staven dat er waarschijnlijk oudere afbeeldingen van de dwangburcht tegen Gent bestaan (bestonden) en dat de keizer de vorderingen van de bouw ervan beter opvolgde en liet opvolgen dan meestal gedacht. De reden hiervoor was tweevoudig: de dwangburcht was een zeer concreet element in de bestraffing van zijn geboortestad en Gent was politiek-strategisch belangrijk voor de verdediging van ‘zijn’ Nederlanden.

Afb. 2. Hoewel van veel latere datum (midden 18de eeuw) geeft dit detail uit het werk van Sauer (Stadsarchief, Gent) een goed beeld van de massiviteit van de dwangburcht (vergelijk de grootte van de menselijke figuurtjes onderaan rechts met de hoogte van de muren). Het Nieuw Kasteel week wat dat betreft daarvan vermoedelijk weinig af.

Voor deze bijdrage ben ik uitgegaan van het oudere, maar degelijke artikel van Victor Fris (2), die toen de Gentse stadsarchivaris was. Voor de korte periode van de bouw van het Nieuw Kasteel (1540-1545) steunt hij sterk op de lijvige bronnenpublicatie van L.P. Gachard (Parijs, 1800-Brussel, 1885). Deze

historicus en algemeen rijksarchivaris te Brussel was bezeten door het idee in het buitenland, zeker ook in Spanje, archivalia van belang voor ‘ons verleden’ op te sporen (3). Het napluizen van zijn publicatie voor de periode 1540-1545 leverde enkele interessante gegevens op die Fris niet vermeldt. Fris maakte ook gebruik van Gentse kronieken (memorieboeken) uit de late zestiende eeuw, die nu kritischer bekeken worden (4). De resultaten van het archeologische en historische onderzoek naar het Nieuw Kasteel vindt men in een artikel uit 2000 van M.C. Laleman (5).

De laatste jaren zijn belangrijke ‘Spaanse’ bronnen uitgegeven en/of beschikbaar geworden via het internet. Ik heb er een eerste gebruik van gemaakt, maar een meer doorgedreven onderzoek ervan is zeer gewenst (6). Daaruit blijkt dat Karel V met veel belangstelling de vordering van de werken aan de dwangburcht volgde. Noodgedwongen gebeurde dit meestal van op afstand, dus via briefwisseling. De keizer verbleef vooral in Spanje of hij was op veldtocht. Vanaf 1536 leidde hij persoonlijk alle grote krijgsverrichtingen tegen Frankrijk, de Ottomanen, de op gebiedsuitbreiding beluste hertog van Gelre, de Duitse protestanten enz. In zijn uitvoerige correspondentie met hooggeplaatste medewerkers heeft Karel het al in 1540 over ‘la fortaleza’ van Gent. Zo schrijft hij op 10 april aan de aartsbisschop van Toledo dat de werken aan de nieuwe fortificatie met voortvarendheid zullen aangepakt worden (7). Behalve kardinaal en inquisiteur-generaal was de aartsbisschop vanaf 1539 ook de plaatsvervanger van de koning van Spanje. In die functie werd hij geacht het bestuur te regelen tijdens de afwezigheid van Karel die voor de Spanjaarden koning was, geen keizer. Op het einde van een uitvoerige brief gedateerd mei 1540 aan de aartsbisschop van Sevilla schrijft de secretaris van de keizer dat de Gentse vesting met spoed zal gebouwd worden volgens de tekening die zijne majesteit heeft voorgelegd. De versterking zal gebouwd worden zoals deze van Milaan, Florence en Napels, maar hij vreest dat ze, gezien het enorme werk, niet zo vlug af zal zijn als de keizer het wenst. De gouverneur is van mening dat er meer dan tweeduizend arbeiders dag en nacht zullen moeten werken, ook op zon- en feestdagen (8).

Nog dezelfde maand brengt Karel V kardinaal Juan Pardo de Tavera, aartsbisschop van Santiago de Compostella, op de hoogte van zijn opdracht om in Gent een versterking te bouwen met grote defensieve mogelijkheden. Er zullen daar bovendien drieduizend (!) Duitsers gekazerneerd zijn die samen met ons zullen vechten wanneer wij Gent zouden binnenvallen, aldus de keizer (9). In een brief van 4 juli aan zijn vertrouweling en toppoliticus Fernando de los Cobos heeft de keizer het eveneens over de citadel te Gent, waar hij een

goede ‘casa de aposente’ (schuilplaats?) wenst en hij vraagt de plannen op van een vergelijkbaar bouwwerk in Madrid en in Toledo (10). Ook in zijn uitvoerige instructies aan zijn zoon Filips uit 1548 refereert hij naar de Gentse dwangburcht, die dan al was afgewerkt. Door de onderwerping van Gent en de burcht in deze stad én de versterking te Cambrai, moet Filips zich wat Vlaanderen betreft geen zorgen maken, aldus zijn vader, al blijft het altijd uitkijken met de Fransen... (11).

Op 27 maart 1540 benoemde de keizer Adriaan van Croÿ, heer van Roelux, tot hoofdinspecteur van de werken. Het jaar daarna werd hij gouverneur van Vlaanderen. Hij was ook gouverneur van Artesië en van Lille, Douai en Orchies, zodat Gent de verlengde verdedigingslinie tegen Frankrijk werd. In augustus 1540 stelde Van Croÿ ernstige fouten vast aan de funderingen, de bastions en de platforms voor de kanonnen. Na zijn klachten werd de Italiaanse hoofdingenieur bij de keizer ontboden. Donato di Boni (een leerling van de bekende ingenieur Michele Sanmichele de Verona) erkende de ‘fouten’, bood zijn excuses aan en beloofde de funderingen te versterken, de vier bastions tot achttien voet (zes meter) te verhogen en de plaatsen voor de kanonnen direct aan te pakken. De keizer apprecieerde zijn voorgestelde inspanningen en stuurde hem terug naar Gent en Van Croÿ.

De massale werken aan de fortificatie kostten buitensporig veel geld, zodat de heer van Roelux de Gentenaren onder zware druk moest zetten om de nodige geldsommen te betalen. Uit ervaringen elders had de keizer geleerd dat de werken aan versterkingen grote vertraging konden oplopen als er onvoldoende geld was voorzien. Het zal wel geen toeval zijn dat de Gentse schatkistbeheerders op 16 oktober de enorme som van 128.000 carolusgulden aan de keizerlijke commissaris uitbetaalden. De keizer was immers in aantocht... Op 13 oktober schrijft Juan Vázquez de Molina aan Cobos dat zijne majesteit naar Gent zal reizen om het bouwwerk aldaar te gaan bekijken. De keizer denkt dat het groter is dan dat van Granada. Volgens de schrijver kost het veel geld om het een hele maand te verdedigen. Tijdens de bouw waren er al defensieve troepen aanwezig. Hij meldt ook nog dat de keizer de plannen op tijd had toegestuurd gekregen (12).

Nadat hij vanaf 13 mei 1540 – de dag voordien had hij nog persoonlijk de eerste steen gelegd in een muur van het zuidwestelijk bastion – tal van steden in de Nederlanden had bezocht, verbleef hij tijdens het lange weekend van zaterdag 30 oktober tot en met maandag 1 november 1540 inderdaad opnieuw in zijn geboortestad. Hij kon toen zelf vaststellen dat de werken aan de dwang-

burcht na ongeveer een half jaar zeer goed waren opgeschoten. De ‘voortvarendheid’ waarvan sprake in zijn brief van 10 april aan de aartsbisschop was geen bluf geweest. De contouren waren al duidelijk zichtbaar en/of afgewerkt. Kort na Allerheiligen, met de winter voor de deur, werden de werken stilgelegd en de dagloners naar huis gestuurd, zoals toen gebruikelijk was.

Na de winter werden de werken hervat. In april 1541 waren ze al zo ver gevorderd dat Van Croÿ, die ondertussen tot gouverneur van het Nieuw Kasteel was benoemd, er al garnizoen kon houden met ongeveer 500 manschappen. Een beperkter aantal metselaars werkte verder aan de citadel met ter plaatse in veldovens gebakken stenen. In oktober konden dagloners beginnen met het graven van de brede grachten. Ondertussen bezocht de keizer na Gent opnieuw een hele reeks steden in de Nederlanden en in andere delen van zijn rijk. Tijdens die reizen hield men hem op de hoogte van de vorderingen aan het Gentse ‘Kasteel’. Zo reisde een ontvanger eind januari 1541 per koets van Gent naar het hof in Brussel met de tekening en het plan van het Kasteel van Gent zoals het er toen uitzag. Van daar konden de documenten per post naar de keizer gezonden worden (13). Later dat jaar werd ook nog eens een bode naar het hof gezonden met de tekening van het Gentse Kasteel (en dat van Montoire), uiteraard om naar de keizer gestuurd te worden (14).

In opdracht van Di Boni waren Gentse vaklui al in 1540 bezig met het vervaardigen van modellen, tekeningen, plannen en een maquette van de citadel (15). Schrijnwerker Adriaan Rooman en tekenaar Georges de Sickeler hadden in twintig dagen tijd een houten maquette van het Nieuw Kasteel gemaakt in zijn toenmalige staat van afwerking. Ze ontvingen hiervoor acht schellingen Vlaamse groot per dag. Diezelfde Rooman maakte voor 36 schellingen ook een grote tafel om er de schets (tekening) van het Kasteel te kunnen opleggen (16).

Na de verovering van Tunis en de mislukte bestorming van Algiers reisde de keizer eind 1541 weer naar Spanje, waar hij tot half mei 1543 zou verblijven. Tijdens zijn vrij lange afwezigheid uit de Nederlanden zorgde de landvoogdes Maria van Hongarije in naam van haar broer vanuit Brussel voor de opvolging van het ‘dossier’ van de Gentse citadel. Op 14 maart 1542 verzocht de keizer Adriaan van Croÿ vanuit Valladolid om hem ‘le pourtraict du château de Gand, ensemble les quatre vielz, selon la situation d’icelluy’ te sturen. De gevraagde afbeelding van het Kasteel van Gent met de vier bastions in de toenmalige staat werd hem bezorgd door een bode (17). Een kopie ervan is in Belgische archieven blijkbaar niet opgedoken. Het origineel bleef misschien

in een Spaans archief bewaard.

Op 5 juli gaf de landvoogdes van Croÿ de opdracht om het bewakingsgarnizoen van het Kasteel te verkleinen, omdat ze vernomen had dat het defensief al voldoende in orde was. Ze volgde de verdere afwerking op de voet, informeerde naar te leveren herbruikbare materialen en hield de rekeningen voor de werken in de gaten. Op 15 juli spoorde Karel V, geïnformeerd door de landvoogdes, Adriaan van Croÿ aan om de werken te doen opschieten. De Gelderse troepen waren immers Brabant binnengevallen en op 12 juli 1542 had de koning van Frankrijk de keizer ook nog de oorlog verklaard. In deze brief vraagt hij opnieuw om een afbeelding van het Nieuw Kasteel (18).

Wanneer zag Karel V het nagenoeg (extern) volledig afgewerkte Nieuw Kasteel voor het eerst met eigen ogen? Half mei 1543 scheepde hij in om het tegenoffensief te leiden tegen de Gelderse hertog Willem van Cleef en tegen Frans I. De Spaanse troepen onder het opperbevel van Filips van Croÿ versloegen definitief de Geldersen. Daarna voerde Karel V zijn manschappen van daar via Henegouwen tot in Frankrijk, waar hij in november de citadel van de bisschopsstad Kamerijk innam. Het winterseizoen en geldgebrek dwongen hem toen tot de terugtocht. Nadat hij zijn handen vrij had in Gelre – in 1543 samen met het graafschap Zutphen geannexeerd – vroeg en kreeg hij de steun van twee belangrijke rijksvorsten en van Hendrik VIII om op te treden tegen Frans I die met de Ottomanen een verbond had gesloten. In 1544 volgde er een uitputtende campagne in Noord-Frankrijk, die werd afgesloten met de vrede van Crépy-en-Laonnais tussen Frans en Karel (18 september 1544).

Tijdens de daaropvolgende winter verbleef de keizer de hele maand december 1544 in Gent (19). Hij logeerde met zijn gevolg in het Prinsenhof, waar hij ruim vier jaar eerder het keizerlijke strafvonnis had laten voorlezen aan de geknielde Gentse schepenen. Hij maakte van zijn verblijf in het getemde Gent ongetwijfeld gebruik om de toen al bijna afgewerkte dwangburcht nog eens te inspecteren. Het was trouwens moeilijk om er naast te kijken, want het bouwwerk domineerde het oostelijk deel van de stad en was van ver te zien. Samen met militairen en juristen ging hij eveneens na of de strafmaatregelen uit 1540 al waren uitgevoerd.

Na de winter 1544-1545 werd het Nieuw Kasteel helemaal afgewerkt. In tijden van crisis of oorlog kon het een garnizoen van 2000 à 2500 manschappen herbergen. Het werd voorzien van tientallen kanonnen, die in Mechelen en ter plaatse gegoten werden (20). Gegoten kanonnen konden veel beter allerlei

krachten weerstaan en hadden toen de smeedijzeren exemplaren zoals de Dulle Griet al volledig verdrongen. Adriaan van Croÿ zou gouverneur van de vesting blijven tot aan zijn overlijden in 1553. Hij leidde in die periode de verdere interne afwerking van de fortificatie: wapenarsenaal, kazernesgebouwen van de troepen, stallen enz. Op 19 juli 1549 was keizer Karel opnieuw in Gent, deze keer om zijn zoon Filips als toekomstige opvolger voor te stellen. Hij bracht toen een bezoek aan de aan gang zijnde werken voor het realiseren van de Sassevaart. Voor het Spaans kasteel was er toen blijkbaar geen tijd, maar de imponerende fortificatie was toen al volledig afgewerkt. De militaire zorgen om zijn nog altijd belangrijke geboortestad waren van de baan.

Met dank aan prof. em. G. Janssens voor zijn archivalische tips en correctievoorstellen bij een eerdere versie van onze bijdrage.

Noten

- (1) Zie onder meer: V. Fris, La citadelle de Charles Quint et le château des Espagnols à Gand, in: *Annales de l'Académie royale d'Archéologie de Belgique*, 1922, LXIX, p. 14 en 19. Volgens Fris is het bewaarde plan (nu in De Zwarte Doos, Stadsarchief Gent, kaartenverzameling) een ingekleurde kopie uit het eind van de 17de eeuw van een plan uit 1547 (Decavele, J. (red.), *Panoramisch Gezicht op Gent in 1534*, 1975, p. 33; *Historische Atlas van Gent*, 2007, p. 28. Genuanceerder, voorzichtiger geformuleerd in M.C. Laleman, Le castrum novum de Gand (Belgique). In: *Le château et la ville. Conjonction, opposition, juxtaposition (XIe-XVIIIe siècle)*, Lille, 2000, p. 340 en 350.
- (2) V. Fris, La citadelle de Charles Quint ... (zie noot 1).
- (3) L.P. Gachard, *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint*, par un anonyme; suivie de trois cent trente documents inédits sur cet événement, Brussel, 1846. In *Relation des troubles ...* publiceerde hij behalve het anonieme manuscript uit 1541 over de jaren 1539-1540 (p. 1-174), acht onuitgegeven documenten uit het Archief van Simancas en drie uit de Nationale Bibliotheek van Madrid. 184 documenten komen uit het ARA te Brussel, 31 uit de Koninklijke Bibliotheek van de hoofdstad en 63 uit het stadsarchief van Gent. Zie recent: G. Janssens, *Louis-Prosper Gachard y la historiografía de Carlos V (1872-2012)*, in: L.-P. Gachard, *Carlos V*, Pamplona, 2015, p. V-CXIX. Met volledige bibliografie van Gachard.
- (4) Zo neemt hij van J. van den Vivere, *Chronycke van Ghendt*, p. 188, gewoon over dat de keizer op 20 september 1540 in het onafgewerkte Kasteel overnachtte (V. Fris, 1922, p. 17, noot 2), terwijl zijne majesteit de hele maand september in Brussel verbleef en als hij in Gent was logeerde hij in het Prinsenhof.
- (5) M.C. Laleman, *Le castrum novum de Gand*, Lille, 2000, p. 335-353. Zie noot 1.
- (6) Zie onder andere: M. de Forronda y Aguilera, *Carlos de Gante. Los viajes del emperador. Estancias y viajes del emperador Carlos V (1500-1554)*, 1914. Nu te raadplegen via internet.
- (7) In Simancas bewaarde brief, gepubliceerd in L.P. Gachard, *Relation ...*, p. 678.
- (8) In de Nationale Bibliotheek van Madrid bewaarde brief, gepubliceerd in L.P. Gachard,

- Relation..., p. 681-684.
- (9) Karel V aan kardinaal Juan Pardo de Tavera (aartsbisschop 1534-1545), Leuven, 31.05.1540, in: *Corpus Documental Carlos V* (ed.: M. Fernández Alvarez, Madrid, 2003), deel II, nr. 238.
 - (10) SIMANCAS, Archivo General de Simancas, Secretaría de Estado, legajo nr. 498, f° 33 (raadpleegbaar te Brussel, Algemeen Rijksarchief, Microfilmcollectie nr. 1130)
 - (11) Instructies van Karel V aan zijn zoon Filips, Augsburg, 18.01. 1548, in: *Corpus ...*, deel II, nr. 380.
 - (12) Juan Vázquez de Molina aan Cobos, Madrid, 13.10.1540, in: AGS, Estado, legajo nr. 498, f° 59 (raadpleegbaar te Brussel, ARA, Coll.Mf. nr. 1130).
 - (13) L.P. Gachard, *Relation ...*, p. 537 op basis van de eerste overzichtsrekening van Willem van Waelwyc (1 april 1540 – 31 januari 1541).
 - (14) Gachard, *Relation ...*, p. 538 op basis van de tweede overzichtsrekening van Willem van Waelwyc (1 januari 1541 – 31 januari 1542).
 - (15) M. C. Laleman, *Le castrum novum de Gand* (Belgique), 2000, p. 345.
 - (16) L. P. Gachard, *Relation ...*, p. 536 op basis van de eerste ... (zie noot 13).
 - (17) V. Fris, 1922, p. 17-18.
 - (18) L.P. Gachard, *Relation ...*, p. 479-480.
 - (19) Carlos de Gante. Los viajes del emperador. ... (via internet).
 - (20) L.P. Gachard, *Relation ...*, p. 542 en 545.

Maak reclame voor GT!

*Ghendtsche Tydinghen is veel te weinig bekend.
Zelfs mensen die zich bijzonder interesseren aan onze
stad weten dikwijls niet dat dit tijdschrift bestaat...*

*Spreek ze er over aan. Verwijs hen naar de website.
Geef hen een oud nummer te lezen.
Bezorg ons hun adres en we steken meteen
een gratis proefnummer in hun bus.*

Mond tot mond reclame is de beste publiciteit!

SCHEPEN, SCHEEPSTREKKERS EN SCHIPPERS AAN DE JOOREMAAIE (Vertaling)

Francine Somers

Woord vooraf (red.)

De grafisch en literair begaafde Francine Somers, geboren in 1923 en opgegroeid in een kunstminnend juweliersgezin aan de Jooremaaie - Dampoortstraat, had dagelijks uitzicht op een uitgestrekte watervlakte die toen meestal boordevol binnenschepen lag, velen nog van masten voorzien (afb. 1 en 2). Die watermassa was toen nog maar pas aangelegd na de afbraak van de dam tussen het Visserijkanaal en de Nederschelde aan de samenvloeiing van Leie en Schelde, verbonden met de haven, nu zeer geleerd Portus Ganda genoemd en met een louter toeristisch-recreatieve functie (afb. 3). Somers schreef met veel liefde enkele van haar jeugdherinneringen op en haar tekeningen illustreren treffend een bijna volledig verdwenen wereldje. De werkjes zijn niet enkel mooi, ze zijn ook historisch waardevol. Daarom biedt GT in dit en volgende

Afb. 1. Deze ongedateerde postkaart (Verzameling Maurice Vollaert) toont de wachtende binnenschepen ter hoogte van de Nieuwbrugkaai. In de verte de toren van de begijnhofkerk.

Foto genomen vanop het oostelijke bruggenhoofd van de Sint-Jorisbrug.

Afb. 2. Aangemeerde binnenschepen met zicht op de Voorhoutkaai (ongedateerde foto, verzameling Maurice Vollaert). In de verte de toren van de Machariuskerk. Het opschrift ‘De Leie – La Lys’ is een begrijpelijke vergissing. Het Visserijkanaal dat tot ca. 1908 het oostelijke deel van het water innam, werd door de schippers Leie genoemd, omdat ze op het waterpeil van de Leie konden doorvaren tot aan de Visserijsluis destijds bij de Keizerpoort alvorens in de Schelde te varen.

nummers enkele vertalingen aan. Ze werden gekozen uit een selectie uit haar verhalend en grafisch werk, verzameld en ingeleid door Nicole Verschoore, in 2009 uitgegeven door het Liberaal Archief onder de titel ‘Ma chère ville de Gand’ (96 p.). Deze eerste tekst draagt de titel Le bassin de batelage, le chemin de halage.

Mijn geliefkoosde Gent vormde het betoverende kader waarin mijn kinderlijke gewaarwordingen konden opbloeien. Het gunstige lot bepaalde dat ik geboren werd in het grote ouderlijke bed in een huis aan de hoek van de Dampoortstraat (zie afb. 3) rechtover de het grote waterbassin. Dit leidt het kalme Leiewater naar de ietwat onstuimigere Schelde dicht bij de Sint-Baafsabdij, waar Gent ontstond.

Het grote water aan de Jooremaaie is een wonderlijke plek. Doorheen de vensters van ons huis kon ik het verloop van de seizoenen volgen, dankzij de platanen aan de waterkant. Vanaf mijn prilste jeugd had ik een voorliefde voor het heerlijke geruis van de boombladeren bewogen door een zacht zomers

Afb. 3. Actuele foto (2013) genomen vanop de fietsonderdoorgang van de Sint-Jorisbrug. De fraaie van masten voorziene tjalken (of hoe ze ook mogen heten) geven min of meer een idee (maar dan wel een al te fleurig) van de sfeer destijds. In de achtergrond midden: de toegang tot de Dampoortstraat met aan de linker afgeschuinde hoek het juweliershuis van waaruit de auteur als kind het leven op het water observeerde.

windje. De komst van de meeuwen met hun schrille roep om vrijheid kondigde de winterse kou aan, een wit oplichtende poëtische toets. Vanuit een van de vensters op de eerste verdieping zag ik 's avonds het door een petroleumlamp verlichte frietkotje. Uit de kleine schouw kringelde een rookpluim naar de maan toe. Meneer en Madame Friet, in het wit uitgedost, deden er ernstig en geduldig hun werk, omringd door hun culinaire benodigdheden. De frietbarak tussen twee platanen zag er vanuit mijn venster uit als een klein theatertje waarin de acteurs een stuk opvoerden, altijd hetzelfde, maar toch vol variatie. Andere vensters van ons huis gaven uit op de Sint-Jorisbrug, waar zonder ophouden, almaar door, interessante dingen gebeurden, een ware levensschool. Volgens Flaubert is er niets verhevener dan de intense observatie van de wereldse dingen. Het scheepsverkeer was er erg druk in die tijd. Om onder de verhoogde Sint-Jorisbrug te varen, bij de Gentaars bekend als de Kemelbrug, moesten de stoomsleepbootjes die de grote binnenschepen trokken, hun

Afb. 4. Deze vlugge schetsjes van Francine Somers (overgenomen uit 'Ma chère ville de Gand') tonen hoe houten draaibruggen werkten. Boven links het vaste deel van de brug met het bruggenwachtershuisje op een korte dam. Rechts het draaiende deel.

Afb. 5. De tekening van Somers reflecteert allicht meer een impressie als kind dan dat ze een reëel personage weergeeft. In de tekst lees je hoe ze tot tranen toe bewogen werd bij het aanzien van een schriel mannetje dat dagelijks als scheepstrekker die enorm zware schepen moest trekken. De schippers staken overigens wel een handje toe door met een lange stok af te duwen of door kabels rond kaapstanders aan te halen.

schouw naar beneden klappen. Om aanvaringen te vermijden lieten ze hun hoorns toeteren bij het naderen van de brug.

Meerdere schepen bleven lang liggen op het grote watervlak van het ‘bassin’. Daar dichtbij, ter hoogte van de ‘botanieken hof’ van Baudeloo, vormde de Sint-Jorissluis met zijn sluiswachter een belangrijk knooppunt voor de schippers. Het was nog de gelukkige tijd dat geheel Gent doorkruist werd door rivierverkeer dat de stad op een heel bijzondere wijze animeerde.

Volgens de gedragscode van de binnenschipperij kondigde de schipper de aankomst van zijn boot aan om de bruggendraaier te verwittigen dat hij zijn houten draaibrug open moest doen. Dat deed de wachter door achterwaarts stappend over een houten passerelle tegen de leuning van de brug te duwen (afb. 3). Zo liet hij de ‘vlottende woninkjes’ door, volgeladen met steenkool

Afb. 6. Het is niet duidelijk welke smalle brug deze tekening van Somers weergeeft. Haar realisme getrouw moet het een bestaande brug geweest zijn. Misschien de Pasbrug, maar dan naar een foto van vóór 1908 toen die brug verdween?

en grondstoffen voor de industrie. Voor de neergelaten afsluitingen van de draaibruggen wachtten de Gentenaars geduldig en hadden ze er schik in de aken komende uit het onbekende te zien voorbijvaren, de witte en roze was drogend in de wind, een klein blaffend hondje heen en weer rennend over zijn vlottend paadje, het piepkleine schippershuisje waarin het eten voor dit zwervend bestaan geprepareerd werd.

Sommige schepen werden getrokken door motorsleepboten, andere door trekpaarden, stappend over de jaagpaden, de tragels. Dat gebeurde op het platteland. Bij het binnenvaren van de stad werden de paarden uitgespannen en vervangen door menselijke trekkracht. In de stad waren de tragels immers enkel begaanbaar door mensen. Ik was drie jaar toen ik op de trigel tussen de sluis en de Sint-Jorisbrug een klein mannetje als ‘scheepsjager’ bezig zag. Hij was heel mager, extreem bleek, bijna kleurloos en zag er erg ongelukkig uit. Over de borst had hij een jutedoek met daaraan de dikke jaaglijnen die het frêle ventje verbonden met het schip. Helemaal voorovergebogen ging hij, als het ware opgehangen, langzaam vooruit, de voeten, omwonden met oude vodden, amper de grond rakend (afb. 4). De fragiele slaaf zuchtte en bibberde onder de zware last. (...). Dit kleine wezentje dat helemaal op zichzelf die zware lasten trok, was mijn leven binnengedrongen. 's Avonds zat ik te wenen en ik kon niet inslapen zonder ervan zeker te zijn dat het mannetje een huis en een bed had. Ik zag hem namelijk soms liggen uitrusten op een oude strozak onder een brug op de rand van het sinistere zwarte water. Papa, om me gerust te stellen, dichtte hem een huis toe in de dokkenwijk en ging hem een zak frieten kopen.

Met dank aan Maurice Vollaert

DE BOMBARDEMENTEN OP MERELBEKE-STATION DAGBOEKFRAGMENTEN UIT 1943 EN 1944

Maria Turkelboom

Eerste bombardement. September 1943

Vijf september. Zo'n bombardement vanmorgen! Op Merelbeke - Ledeberg, Gentbrugge, Melle, enz. Men telt tot 100 doden reeds. En de vliegers hebben we gezien. Met tientallen jagers zijn ze over ons huis gevlogen (bij de negentig!). Dan kwamen twee escadrilles en dan nog eens twee escadrilles Amerikaanse bommenwerpers over en toen begon de hel! Schudden en beven en wippen in ons huis langs alle kanten. Al die slachtoffers weer. Er zullen natuurlijk bekenden bij zijn, want er zijn zoveel huizen getroffen.

9 september. Drie maal alarm tijdens de massa-begraving. Dat maakt vijf op vier uur tijd. Het wordt een spelleke en 't werkt vervelend op de zenuwen tijdens die gruwelijke plechtigheid. Ik stond op de eerste rij en heb alles goed gezien. Tien lijkwagens, twee auto's en een grote wagen voorop; op de een de familie Van Damme, vader, moeder en zoontje. Op de ander de familie Dua: vader, moeder en twee zoons (een kleintje blijft achter). Ik heb daar drie uur op het Sint-Baafspein gestaan. En volk!!! Monseigneur (de bisschop) is dan buiten gekomen om de kisten die niet in de kerk konden daar te zegenen. Er was ook een klein lijkje bij van een driejarig jongetje. (Italië heeft gisteren gekapituleerd)

Tweede bombardement. Maandag 10 april '44 en de nacht van 11 april

'n Akelige en angstige nacht doorgemaakt. Gent zwaar gebombardeerd. Honderden doden aan Merelbeke statie. 't Café op de hoek, geheel de huizenreeks helemaal weggevaagd en de mensen dood. 't Was elf uur als we naar beneden vluchtten in ons nachtkleren, na eerst wat boven zitten afwachten. 't Werd langzaam erger. Fusees werden afgeworpen, witte, rode en groene lichten van 't bombardement en 't maakte de omgeving klaarder. Ik heb daar zitten klap-pertanden alsof ik 50 graden koorts had, iets gruwelijks in de nacht en onheil-spellend. Daarop ontploffen de obussen, 't afweergeschut en 't openbarsten van de bommen! Brrr! En boven dit alles krijg je nog het 'zalig' gevoel met

BESCHERMT U TEGEN LUCHTGEVAAR

**DOELTREFFENDE RAADGEVINGEN, MET ONUITGEGEVEN SCHEMA VAN
GEMAKKELIJK ZELF TE VERWEZENLIJEN FAMILIESCHUILPLAATS.**

PRIJS : 2 FRANK

Affiche bewaard in het Stadsarchief Gent, Modern Archief, reeks VI 33 nr. 23.

heel het huis mee van d'een naar d'andere kant mee te wiegen. Deuren en vensters rammelen, vallen en springen uit hun slot. Daar klonk dan ook 't geluid van angstige mensen, van in volle vaart voorthollende late wandelaars. Bange kinderstemmetjes gilden om hun moeder met wie ze naar de cinema of schouwburg gekomen of gevluht waren.

Heel België heeft er gisteren van langs gekregen.

Gisteren 10 april was het juist drie maanden dat Roger (broer, 17 jaar) gestorven is. Zelf gedurig aan bezig met opruimen. Al die lieve mensen van rond de U.P, hoeveel er van dood? De Bergstraat gans weggevaagd. Rond de 600 doden reeds.

Derde bombardement. Nacht van woensdag 10 op 11 mei 1944

In mijn dagboek op donderdagmorgen 11 mei om kwart na één genoteerd en pas later gaan slapen!

Om kwart na elf alarm. Neerdonderen van bommen, flitsen van obussen, lawaai van afweergeschut en dagvolle klaarte door de witte, groene en rode fuseeën. Brr! Vreselijk! En nu dat de stilte weergekeerd is, 't alarm afgeblazen, de mensen naar bed of terug naar bed, 't geronk van de vliegtuigen, de bombardiers weg, nu rest er enkel nog 't voorbijvliegen en rotsen van d'ambulance, van auto's en de rest. 't Toeten gilt door de nacht en lijkt op het gehuil en gekrijs van gekwetsten. Brr! De eerste rode fusees heb ik zien uitsmijten boven R. De Smet zijn huis. Daarop zijn de jongens en onze 'logeurs', alles samen veertien personen, naar beneden gekomen, gekleed of in een deken gewikkeld. Voorzorgen genomen, natte doeken, zaklamp, kaarsen, eten, enz. En toen begon 't spel. De ene rode fusee na de andere. Onze straat heb ik in volle dag nooit zo klaar gezien als vannacht kwart voor twaalf. Toen kraakte het en schokte het al dooreen! Bommen en obussen over ons hoofd. Honderdachtien bommen, ja zo'n half uur. Ik ga slapen. Tien mei en vier jaar oorlog: een cadeau!

Naschrift

Deze ooggetuigenissen werden, bijna letterlijk in het vuur van de strijd, neergepend op de betreffende dagen in haar dagboek door Mw. Turkelboom (1921-2016). Ze woonde toen als jonge vrouw met haar familie in de Savaanstraat, dicht bij het stadscentrum, toch een heel eind verwijderd van Merelbekestation. Ze schreef de fragmenten met de drie bombardementen eigenhandig over in 2010 en bezorgde de teksten aan Georges Antheunis, Dienst Archeo-

logie, Stad Gent, Zwarte Doos. De redactie dankt haar familie en Georges ten zeerste voor de door hen geboden mogelijkheden tot publicatie van dit verslag uit eerste hand.

Dit bewogen relaas vormt meteen ook een inleiding tot de publicatie in opeenvolgende GTnummers van de dagboeknotities van de eveneens nog erg jonge Raoul Van Caenegem opgeschreven tijdens de laatste weken van de bezetting. Je leest er over een bredere waaier van oorlogsomstandigheden en belevenissen, maar ook daarin overheerst de angst en de beklemming bij de talrijke luchtalarms en de dodelijke ontzetting en ontreddering tijdens de bombardementen zelf.

Meer gegevens zijn te vinden bij K. Arnaudt, red. (2007), Het drama van Merelbeke, De Klaproos, Brugge, pp. 239; J.P. Marchal mmv. G. Verheggen (1995), De bombardementen van Merelbeke, Verbeke, Sint-Amandsberg, pp. 135 en L. Charles, red. (2007), Buskruit en Sauerkraut. Oorlogsbronnen in de Zwarte Doos (20ste eeuw), Zwarte Doos, Gentbrugge, pp. 255.

DAGBOEK TE GENT IN 1944 BIJGEHOUDEN DOOR RAOUL VAN CAENEGEM

Inleiding

GT brengt hier met veel genoegen het dagboek dat Raoul van Caenegem, nu professor emeritus aan de Gentse universiteit, heeft bijgehouden in de lente en zomer van 1944. De redactie geholpen door Georges Antheunis, Dienst Stadsarcheologie - Gent, bezorgde dit inleidend woordje, de illustraties en de explicatieve eindnoten. De teksten van de reeks zijn gebaseerd op een 'net' versie van het dagboek ons door prof. van Caenegem bezorgd. De eerste versie was in potlood en werd in een schriftje neergeschreven tijdens de gebeurtenissen zelf. Daaraan werd niets veranderd of weggelaten in de nog in 1944 door de auteur zelf uitgetikte tekst die GT kon gebruiken. Redactioneel aangebrachte veranderingen betreffen het leescomfort te verhogen en zijn minimaal: spelling aangepast, enkele ouderwetse of moeilijk te begrijpen woorden en termen veranderd of uitgelegd, tussentiteltjes aangebracht. De redactionele toevoegingen worden cursief weergegeven. Een enkele passage werd verschoven om de kracht van het verhaal te verhogen. Voor het hierna volgende deel 1 was dit alleen het geval met het 'gebed' aan het einde. Het sluit zeer toepasselijk aan bij het relaas van het voor regio Gent meest verschrikkelijke oorlogsfeit, het bombardement op het rangeerstation en omgeving Merelbeke - Gentbrugge - Ledeberg - Melle.

In de hier beschreven periode zal Raoul zeventien worden, de korte broek omwisselen voor een lange... en kon hij al vlot autorijden (!). Hij woonde met zijn ouders en zijn heftig naar het huwelijk verlangende jongste halfzus aan de Hagelandkaai (afb. 1, 2 en 3), toen beter bekend als Kasteelkaai, bij het De

Afb. 1. Detail uit een actueel wegenplan van de omgeving van de Dampoort met de Hagelandkaai bij de De Pauwvertakking aan de overzijde van de Schoolkaai.

Afb. 2. Het verbindingkanaal De Pauw en de Hagelandkaai (toen Kasteelkaai) en het brugje (met paard) rechtover wat nu de Jan van Gentstraat is. Ongedateerde (vermoedelijk Interbellum) postkaart uit de gewezen verzameling A. Verbeke. Het huis van de familie Van Caenem is het laatste aan de kaai als je naar Sint-Amansberg kijkt, naast een hoekcafé (rechts).

Afb. 3. Foto (2012) van de Hagelandkaai met imposante waadvogel op het hoekhuis aan de Bastionstraat, zeer herkenbaar van straatartiest ROA.

Pauwkanaal met de Kasteelsluis, verbinding tussen 'den Dok' (Handelsdok, nu 'Oude Dokken') en wat nu Portus Ganda heet. De sluis bediende niet enkel de scheepvaart (afb. 4). Ze was ook heel belangrijk voor de regeling van de waterpeilen in het Zeekanaal en in Leie en Schelde. Dichtbij draaide het vor-

Afb. 4. De half ontmantelde Kasteelsluis in 2016.

mingsstation van de spoorwegen Gent - Oost. Een knooppunt: een strategische en dus gevaarlijke plek.

Vader Jozef was ambtenaar bij de Dienst Bevolking, moeder Irma Barbaix lerares kantwerk aan de technische scholen. Ze huwden als weduwnaar en weduwe. Het gezin telde vier kinderen uit drie huwelijken. Van belang in dit verhaal is ook dat halfbroer Karel tijdens WO II chauffeur was bij Winterhulp. Zijn auto reed niet op benzine, maar op gas dat moest afgehaald worden bij Kuhlmann in Zelzate. Een goede vriend van Jozef was Oscar Morel, hereboer op het Polderhof in de Pinte. Geen onbetekenend detail in tijden van voedselschaarste (inlichtingen verstrekt door prof. van Caenegem die er aan houdt de redactie en de andere medewerkers te bedanken).

DEEL 1. APRIL 1944, EEN MAAND VOL LUCHTBOMBARDEMENTEN

Loopgraven aan de Dampoort

Twee weken vóór Pasen (dat jaar op 9 april) werd achter het water vanaf de Bastionstraat tot aan den Dok een loopgracht in zigzag aangelegd door Belgische werklieden en Duitsers (afb. 5). Waarvoor? Tegen parachutisten? Tegen de witte brigade? Praatjes doen de ronde dat de huizen (o.a. 't onze) zouden moeten ontruimd. Praatjes? In de huizen naast de Dampoortbrug werden in den hof loopgrachten aangelegd en een kanonneke geplaatst. Verwachtingen naar en praatjes over de invasie, daarvan hangt de lucht vol. Wanneer?

Overal in het land zware bombardementen

Kwamen de paasdagen 1944. Reeds de week tevoren hadden Anglo-Amerikaanse vliegers Kortrijk bestookt waar 't vormingsstation en – zo zegt men – de meubelfabriek van De Coene getroffen werden. Er werden ruim 300 slachtoffers gemaakt. Ook La Louvière was bestookt geworden. Maar nu begon eerst de reeks. Op Paaszaterdag werd het station van Hasselt plus de omgeving gebombardeerd. Op Paasdag Charleroi, op Tweede Paasdag Brussel (met brandbommen) en nog eens Charleroi en vooral Gent - Merelbeke (waarover later). In de volgende week werden Hasselt, Charleroi, La Louvière, Den Haag, Rijsel, Nieuwpoort, Aalst, Antwerpen en Namen bestookt. Iedereen was ervan overtuigd dat deze bombardementen een naaste voorbereiding wa-

Afb. 5. Loopgrachten (tranchees) in zigzag aan het Klein Dok (coll G. Antheunis).

ren voor de invasie. Zo niet waren ze, gezien 't groot getal slachtoffers, volstrekt misdadig.

Bombardement van Merelbeke - station en omliggende

Het bombardement van Merelbeke-station kwam er op 10 april 1944. Veel zon en aangename warmte. 's Avonds had ik nog tegen pa gezegd: "Zonder twijfel zullen ze ook eens naar Gent komen slaan". En dienzelfden avond rond 10u30 hoorde moeder vliegtuigen. Ik werd opgeschrikt door de helle klaarte van fusees (1) en ik zag daarop een regen van rode brokken vallen: bommen, brandbommen, fusees? Hierop loeiden de sirenen akelig door de stillen nacht. Waarop pa, echt gevaar duchtend, opstond om in den kelder te gaan schuilen. Met uiterst veel moeite kon men mij uit mijn lomen slaap schudden.

Voortdurend flitste helle bliksemklaarte op, gevolgd door een hevig geknetter. Wij liepen de straat op en zagen een regen van rode en groenblauwe brokken neerzijgen heel in de verte. Een vuurgloed kleurde ginds de hemel (afb. 6). De richting was pal zuid. In mijn atlas vond ik Zwijnaarde en Merelbeke pal ten zuiden van Gent. Wij waren overtuigd dat daar de bommen gevallen waren.

Afb. 6. Brandbommen verlichten de nacht (coll. G. Antheunis).

Toen het geknetter dichter leek te komen zei vader in zenuwachtige ontredde-
ring: “Nu komen ze naar ‘t Champ de Manoeuvre” (2). Waarop we weer in de
kelder gingen schuilen. Maar “t ergste was voorbij. Nog verwijderend moto-
rengeronk, de rode schijn verdween. Moeder houdt vol op de kamer een
eigenaardige solfer - zwavelachtigen geur te hebben waargenomen. Omdat we
eigenlijk geen gedaver als van zware bommen hadden gevoeld of gehoord,
gingen we slapen in de mening dat de schade niet al te erg kon zijn. ‘s Ande-
rendaags echter vernamen we dat het dodenaantal in de honderden liep.

Den donderdag ging ik helpen opruimen en ik aanschouwde de verwoesting
met afgrijzen en ontzetting. Ruim 20 minuten stapte ik stevig door en zag
langs weerszijden slechts verwoeste huizen, stukken muur, brokken steen,
stukgeslagen rails, serren die een kluwen verwrongen ijzer waren, ontelbare
vijvertjes: volgelopen bomtrechters. De miserie of gruwelen, de ellende die ik
daar gezien heb, zal ik niet verder trachten beschrijven: ‘t is onbeschrijfelijk
wreed. Toen mijn zus Luce donderdagavond dit gebied had bezocht was zij
onder al de indrukken niet wel te pas. Aantal doden: 400 à 450 (3). Aantal on-
bewoonbare huizen: 1600. Militaire schade: vormingsstation van Merelbeke
onbruikbaar en talrijke treinen vernield, ongeveer 60 locomotieven vernietigd.
Achteraf vals gebleken geruchten: atelier van ‘t arsenaal onbruikbaar en de
fibranne fabriek in Zwijnaarde beschadigd (4).

Paniekstemming rond stations en spoorlijnen

Intussen vervloog de hoop op een spoedige invasie weer en luwden de bombardementen op ons land tot op maandag 17 april de Engelse radio volgende dringende en ernstig gemeende (zo zegden ze) oproep richtte tot België en Frankrijk: “Tot ons leed zien wij ons verplicht bombardementen uit te voeren die ook voor de civiele bevolking verliezen meebrengen. Wij verzoeken u mijdt al wat spoorweg is, vooral vormingsstations en spoorknooppunten. De bomaanvallen zullen in de volgende weken versterkt worden”.

De ganse stad staat op stelten. Velen die bij een spoorlijn wonen, durven niet meer in hun huis slapen of zelfs wonen. Men verwacht aanvallen op de stations van Sint-Pieters of Gent Zeehaven. Iedereen leeft in zenuwachtige gespannen verwachting. Wat brengt de toekomst?

Al de scholen geven verlenging van verlof tot 24 april. Zal er veel terechtkomen van de derde schooltrimester?

We brengen al het goudwerk en de kostbare acties die we nog thuis hadden in den koffer van de bank. Wij vernemen dat broer Karel met zijn gezin zijn huis verlaten heeft en in de Contributiestraat (bij de Coupure) woont. Dat is verder van de spoorlijn! Zenuwachtigheid der mensen uit zich in onzen familiekring door een toenemende prikkelbaarheid waaraan vooral Luce onderhevig lijkt. Ook onthouden we in onze geënerveerdheid niets meer. Zo we niet minstens drie keer achtereen 't zelfde vroegen wisten we 't nog niet.

Volgt nog maar een dag zonder uitzicht op oorlogsgebied. Alles gaat gewoon door: zenuwachtige verwachting natuurlijk, zoals tevoren. Luce (die op trouwen staat) heeft al plaats besproken voor haar schoonste meubels. Het poppenspel de ‘Vier Brillen’ gaf midden dit oorlogsgeweld haar vierde vertoning die spijtig genoeg onvoldoende toeschouwers had daar moeder haar kindje bij zich wilde hebben. Die gedomde sirenen ook!

Om 10.30 sirenegeloei! Uit bed was het wachtwoord, papa, Luce en ik. We hebben ons gekleed, de gewone voorzorgen genomen en aan de deur gaan zien of er lichtsignalen gegeven werden. Neen, het was maar passeren dat de vliegers deden, elkeen op straat was gaan zien om op ‘t eerste alerte in de loopgracht rechtover de deur zijn heil te zoeken. Om 11u. was alle gevaar geweken, terug naar bed. Daarna zijn er vele Duitse vliegmachienen gepasseerd. De volgende twee dagen was het steeds hetzelfde. Rond 18u alerte van een half uur. Aan den overkant van ‘t water aan de spoorwegbrug worden twee bommen van al de takken ontdaan. ‘s Anderendaags rond 11u doen ze hetzelfde.

de met één boom van onzen kant. Met tientallen staan de kleine jongens te wachten om de takken te bemachtigen, ook mannen en vrouwen met stootkarren. Zeker dat er branding te kort is. Om 11.50 sirenegeloei, voor een half uur. Rond 6 u luchtgevecht, we hebben duidelijk horen schieten, de machine was zichtbaar. Rond 21u zijn honderdtallen (565 geteld) vliegmachienen gepasseerd. Geen alerte. Rond 1u 's nachts zagen en hoorden we 't allen kante bombarderen. Tot het einde van de maand houden de alertes aan zonder dat er veel gebeurt.

Tegenwoordig bidden vele vrome zielen elken dag volgende mooi maar ietwat onduidelijk gebed:

Heilige Jozef, bescherm onze verlossers,
verlos ons van onze beschermers
en bescherm ons tegen onze verlossers

Noten

- Lichtfakkels voorafgaand aan luchtbombardementen afgeschoten door vliegtuigen om het terrein te markeren.
- Het terrein bij het goederenstation Gent-oost, voordien oefenveld van de burgerwacht garde civique (opgeheven in 1920), nu Dampoortparking.
- Dodental later officieel 428, aantal zwaargewonden 286 (Verslag over het bestuur en den toestand der stad Gent in 1941, 1942, 1943 en 1944, p. 301). O.a. Merelbeke behoorde in 1944 tot 'Groot Gent'.
- Arsenaal: onderhoud- en herstelplaats voor treinen. Fibranne: kunstvezelspinnerij-ververij, later Fabelta en Beaulieu, nu Domo.

STRAFFE TOEREN (1808 - 1809)

Gesprokkeld en vertaald uit de Mémorial de la Ville de Gand 1790-1830 van Prosper Claeys, Gent, 1902(vervolg). Met hier en daar een klein commentaartje ter verduidelijking. Naast de aanslepende miserie met soldatenopeisingen ten behoeve van Napoleons legers, zien we nuttige initiatieven ontstaan die blijvers zouden worden: brandweerkorps, stadsverlichting, museum en vereniging voor ‘Schone Kunsten’, de Floraliën, ...

1808

Dienstweigeraars en deserteurs

Gevangenisstraffen van een tot twee jaar worden opgelegd aan personen die dienstweigeraars en deserteurs, familieleden of andere, onderdak geven.

Beademingstoestel?

De gemeente stelt een beademingstoestel in een bijhorende kast ter beschikking in het wachthuis van de brandweer. Dit zou men gebruiken om drenkelingen en verstikten te reanimeren. Of was dit ‘appareil fumigatoire’: eerder een toestel om ‘geneeskrachtige’ dampen in te blazen?

Geen galopperende paarden in de nauwe stadsstraten

Ruiters krijgen verbod in galop te rijden binnen de stadsvesten. Zij waren het enige snelheidsprobleem in die tijd. Voerwagenpaarden stapten kalm en gelijkmatig. Karossen waren zeldzaam. Huurrijtuigen zoals fiakers en vigilanten, bestonden nog niet in Gent.

Sint-Pieterskazerne en militaire onkosten

De gemeenteraad stemt een groot krediet om de Sint-Pietersabdij in te richten als kazerne. Sinds de eerste kazerne op de Kattenberg uit de tijd van Louis XIV werd van de garnizoensteden geëist dat ze tussenkwamen in de kosten, niet enkel voor het logement van de soldaten, maar ook van de ziekenzorg.

Pokkenvaccinatie

Een vaccinatiecomité wordt samengesteld met de geneesheren en chirurgijns van de stad om de koepokvaccinatie in te richten. Deze immuniseerde tegen de nu volledig verdwenen menspokken die nog in de 18de eeuw zware dodelijke epidemieën hadden veroorzaakt.

Lakenmetershuis en Seleskestkerk

Het Lakenmetershuis op de Vrijdagmarkt wordt gerestaureerd en de Seleskestkerk ('s Heligs Kerst) krijgt een nieuwe westgevel.

Collecte voor de armen

De armenmeesters (in die tijd 'commissarissen') van het 'Weldadigheidsbureau' (voorloper van het OCMW) doen een huis-aan-huis collecte voor de armen getroffen door stormen en overstromingen in januari. Die inzameling was een jaarlijkse gewoonte.

Zitbanken

De gemeente laat rustbanken plaatsen op de Kouter en op de stadsvesten. De Gentse vesten behoorden in die tijd tot de mooiste 'wandelingen' (promenades) van het keizerrijk, schrijft Claeys.

Stadsverlichting

Een belangrijke som wordt ingeschreven op het stedelijk budget om te voorzien in publieke verlichting. In 1809 werden daarmee op de Kouter 18 'réverbères' op houten palen bekostigd. Deze palen werden in 1820 vervangen door kolommen in natuursteen. Tegen het einde van de 19de eeuw moesten die op hun beurt plaats maken voor metalen kandelabers. In 1809 werd Gent (min of meer) verlicht door 765 olielantarens. Voordien moesten de 'gebuurten' voor de schaarse en povere verlichting opdraaien. De burens moesten bijdragen volgens de belastbare huurwaarde van hun huizen.

Brandweer

Nog een nieuwigheid: een brandweerkorps wordt opgericht. Voordien was brand blussen een van de taken van de stadswachters, een korps opgericht enkele jaren eerder, en de geburen.

Lakenmetersjubileum

Twee lakenmeters (eigenlijk lijnwaadmeters) vieren hun jubileum. Vijftig jaar lang maten ze linnen dat op de markt gebracht werd. De heren van den Bogaerde en Claeys mochten plaats nemen op een troon in de versierde grote zaal van het 'metershuis', omringd door hun kleinkinderen.

De schulden van bisschop Lobkowitz

De administrateur van het bisdom Bosquillon moet rekenschap geven aan de talrijke schuldeisers van prins von Lobkowitz, die na een joyeus en galant, maar spilziek leven in 1795 gestorven was in ballingschap. De bisschop was

enkele jaren eerder, in 1791, failliet verklaard, maar de negatieve nalatenschap was zoveel jaren later nog niet afgehandeld.

Beaux Arts: ‘Schone Kunsten’

In de Arsenaalzaal en de troonzaal van het stadhuis wordt een tentoonstelling geopend: Exposition des Beaux Arts. Niet minder dan 129 exposanten stellen gedurende drie weken 268 werken ten toon. De toen al beroemde schilder Paelinck exposeert het portret van keizerin Josephine bestemd voor het stadhuis. Onderwerp van de tentoonstelling is ‘Huldebetoon aan Rubens’. De grote prijs gaat naar de Brusselse schilder Coene. De Antwerpenaar van Regemoortel krijgt een eerste prijs in de categorie ‘landschap’.

Een ‘Société des Arts’ wordt gesticht. Ze telt vier afdelingen: schilderkunst, tekenen en grafiek, beeldhouwen en architectuur. In 1812 komt er nog muziek bij. Deze vereniging zal tot in 1884 blijven bestaan als ‘Société des Beaux-Arts et de Literature’. Gedurende driekwart eeuw leverde de ‘Société’ belangrijke bijdragen aan het Gentse kunstleven.

Pomp ‘Ten Spriete’ (afb. 1)

Aan het eindpunt van de Nederkouter, wordt een publieke waterpomp opgericht. Op die plek, die destijds ‘Ten Spriete’ genoemd werd, stond voordien de schandpaal (piloris) van de abdijsheerlijkheid Sint-Pieters. De meer dan zeven meter hoge obeliskvormige zuil moest in 1897 verdwijnen. Tijdgenoot Claeys schrijft dat hij niet weet wat er mee gebeurde.

Gentse joden krijgen een vaste naam

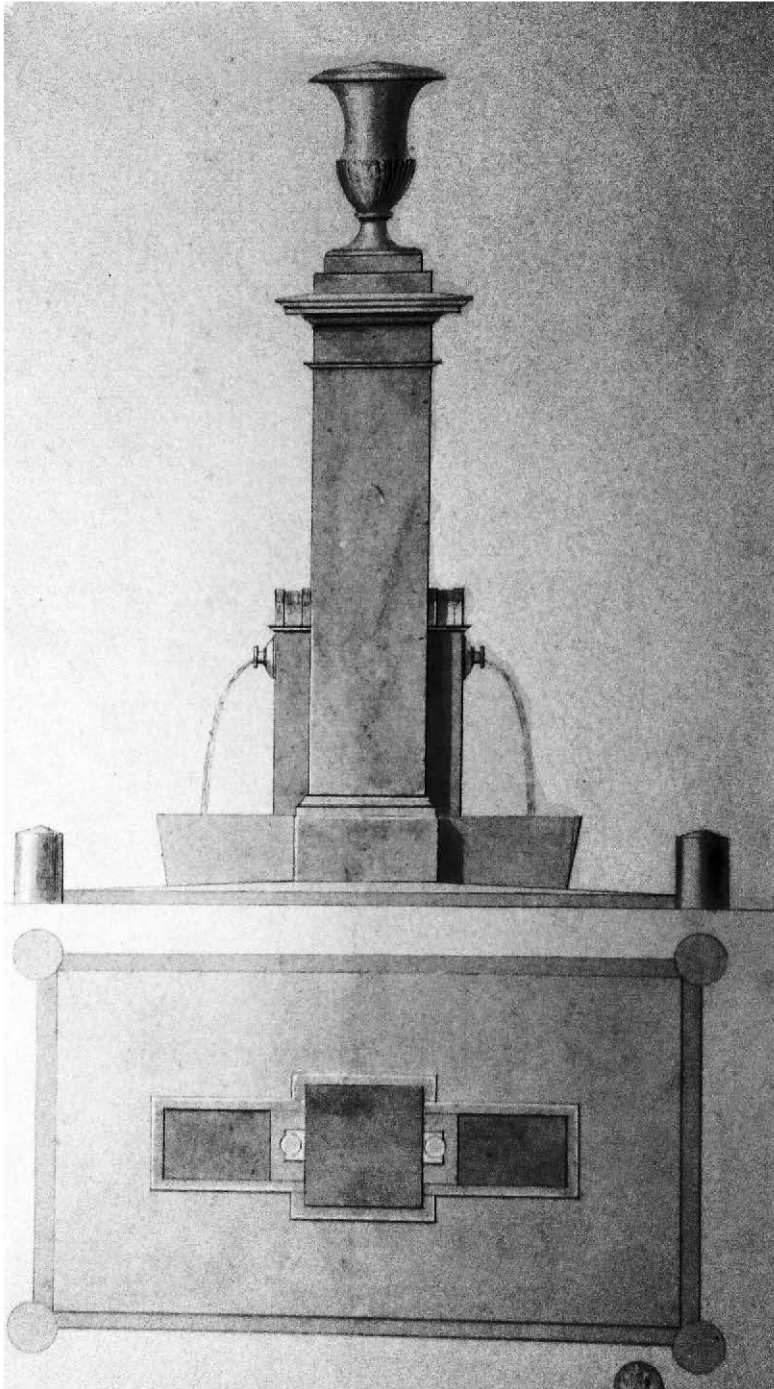
De burgemeester voert een keizerlijk decreet uit dat stipuleert dat alle joden gedomicilieerd in deze stad een naam en voornaam officieel moeten laten registreren. Voordien wisselden ze niet zelden van naam, wat te verklaren was door de pesterijen en soms grote vervolgingen waarvan ze het slachtoffer waren.

Prijsuitdeling

Prijzen worden uitgereikt aan de leerlingen van de lagere scholen die het best presteerden. In die tijd lag de nadruk vooral op kaligrafie, het ‘schoonschrift’.

Hofbouwvereniging. Het nederige debuut van de Gentse floralien

Een feit dat in alle Gentse geschiedenissen vermeld staat: op 3 november wordt in de herberg ‘In Frascati’ de ‘Société d’Agriculture et de Botanique’ opgericht. Er waren 47 stichtende leden. Ze bleef niet lang ‘op café’. In 1815 verhuisde de vereniging naar zaal Flora in de Holstraat, dichtbij haar oude

Afb. 1. Pomp ten Spriete (Atlas Goetghebuer, Stadsarchief).

stek. Ook in 1836 bleef ze, na een nieuwe verhuis heel dicht in de buurt. Ze nam toen haar intrek in het schitterende nieuwgebouwde ‘Casino’, eveneens aan de Coupure.

Het debuut was bescheiden. Toen de vereniging in februari 1709 haar eerste tentoonstelling hield, deed ze dat met een vijftigtal planten op cafétafels en schragen. De eremedaille werd toegekend aan advocaat Lebègue voor een *Erica triflora*.

Société Epicurienne

Een gezelligheidsvereniging met de gepaste naam ‘Société Epicurienne’ (vereniging van levensgenieters) wordt gesticht in het Hôtel des Pays Bas op de Kouter. Op de stichtingsvergadering heerste er de zachtst mogelijke hilariteit, bericht een krant.

De Kortrijkse Poort wordt Porte Napoléon

De nieuwe Kortrijkse poort wordt ingehuldigd. Haar voorganger, de middeleeuwse verdedigingspoort, was al onder Jozef II afgebroken. De nieuwkomer werd bekend als Porte Napoléon. Het was een octrooiport, enkel bedoeld om stadsrechten op in- en uitgevoerde waren te innen. Net als alle andere verdween ze in 1860 bij de afschaffing van de stedelijke octrooirechten. De twee arenden die de kolommen bekroonden, waren het werk van de Gentse beeldhouwer van Ophem, maker van de arend die nog steeds op de pomp op de Zandberg pronkt. Na de afbraak in 1860 verhuisden de arenden van de Kortrijkse poort naar het hek van een landhuis in Sint-Denijs-Westrem.

BERNARD VAN WAMBEKE Hypotheekbewaarder in Gent en ‘a man for all seasons’

Guido De Latte

Inleiding

Deze bijdrage handelt over Bernard Van Wambeke, een uitzonderlijk man met een bewogen levensloop en carrière in een zeer woelig tijdsbestek. Tijdens zijn eerste dertig levensjaren stonden de Belgische gewesten onder Oostenrijks bestuur. Van 1795 tot 1813 waren zij een onderdeel van de Franse republiek en het Franse keizerrijk. Vanaf 1814 tot 1830 leefde Van Wambeke in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden onder het bewind van Koning Willem I. In het najaar van 1830 maakte Van Wambeke de Belgische revolutie mee om van 1831 tot zijn dood in een onafhankelijk België te leven. Bernard Van Wambeke (1), geboren te Aalst op 18 augustus 1764 en overleden te Gent op 8 januari 1841, was advocaat, politicus, hypotheekbewaarder in Gent (1796-

Afb. 1. Portret van Bernard van Wambeke bewaard in het Universiteitsarchief UGent (P14484)

1799), directeur-generaal van de belastingen, lid van het *corps législatif* (1803-1807), magistraat en professor. Hij was een notabele van het eerste Franse keizerrijk.

Hypotheekbewaarders

In deze bijdrage wordt een levensbeschrijving opgenomen, die voorkomt in mijn boek *Hypotheekbewaarders in België: meer dan 200 jaar geschiedenis* (2). Voor het goede begrip van één en ander geef ik hierna eerst enige uitleg over het ambt van hypotheekbewaarder (3). Hypotheekbewaarders zijn hogere ambtenaren van

het bestuur van de registratie en domeinen, thans afhankelijk van de Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie van de FOD Financiën. Zij zijn belast met de openbaarmaking (*publicité*) van de zakelijke rechten, lasten en hypotheek op de onroerende goederen en met de informatieverstrekking daarover. Deze ambtenaren zorgen voor de overschrijving van de notariële eigendomsakten zoals akten van verkoop, verdeling, schenking e.a. en voor de inschrijving van de notariële hypotheekakten in de registers van hun hypotheekbewaring. Zij zorgen eveneens voor de aflevering van getuigschriften die de eigendomstoestand en de hypothecaire toestand weergeven van de onroerende goederen.

Hun statuut werd bepaald door een wet van 21 ventôse jaar VII (11 maart 1799) uit de Franse periode. Onder deze wetgeving, die in België pas onlangs werd afgeschaft (4), waren de hypotheekbewaarders, wat betrof hun verplichtingen inzake openbaarmaking van zakelijke rechten en lasten op onroerende goederen, autonome openbare ambtenaren (*officiers publics*) met persoonlijke aansprakelijkheid voor alle eventuele fouten, vergissingen en verzuimen. De betrekking van hypotheekbewaarder was één van de best betaalde maar zwaarste overheidsjobs bij het ministerie van Financiën. De betere financiële voorwaarden waren bedoeld ter compensatie van de zware persoonlijke aansprakelijkheid van het ambt. Enkel de meest verdienstelijke ambtenaren der registratie en domeinen werden op het einde van hun gewone loopbaan tot hypotheekbewaarder benoemd.

Sinds 1 november 2016, d.w.z. na de afschaffing van het oude statuut van de wet van 21 ventôse jaar VII, zijn de hypotheekbewaarders gewone ambtenaren van Financiën geworden, zonder persoonlijke aansprakelijkheid, en met normale wedden zoals die gelden voor de andere ambtenaren van Financiën met een vergelijkbare job.

Van Wambeke in de Oostenrijkse tijd (1764-1794)

Bernard Van Wambeke stamde uit de hoge burgerij. Hij ging naar school in het college van Enghien (Edingen). Daarna studeerde hij aan de Leuvense universiteit en behaalde er de titel van licentiaat in de rechten. Van Wambeke vestigde zich in 1786 te Gent. Hij werd advocaat bij de Raad van Vlaanderen. Mogelijk sloot hij zich tijdens de Brabantse omwenteling aan bij de Vonckisten. Sinds 1790 was hij lid van de *Société de Gand* (5), een Gentse socioculturele vereniging, opgericht op 12 november 1782, waarvan de leden vooral personen van adel, ‘negocianten’ of advocaten waren. Ze behoorden tot de zeer goeude families, waren meestal politiek actief en overwegend modernisten

en voorstanders van politieke en institutionele hervormingen. De vereniging nam een vooraanstaande plaats in het Gentse verenigingsleven in. Tijdens de eerste korte Franse bezetting van najaar 1792 en voorjaar 1793, werd Van Wambeke op 5 december 1792 aangeduid als vijfde schepen van de Keure (6). De Franse terugkeer in 1793 maakte een einde aan die functie.

Franse revolutionaire periode (1794-1799)

Na de Franse overwinning bij Fleurus op 26 juni 1794 begon de tweede twintig jaar lange Franse bezetting van onze gewesten. Reeds in juli 1794 werd Van Wambeke opgenomen in de commissie voor de logementen en aangeduid als secretaris van het Comité van de Keure. Vanaf december 1794 maakte hij deel uit van de administratie van het arrondissement Gent. In november 1795 werd hij benoemd tot lid van de centrale administratie van het Schelddepartement. Op 18 juni 1796 werd hij hypotheekbewaarder te Gent, waardoor een einde kwam aan zijn functie binnen de centrale administratie van het Schelddepartement.

De Wegwijzer van de Stad Gent vermeldt Van Wambeke tot 1799 als hypotheekbewaarder.

Bij de verkiezingen van april 1798 kwam Van Wambeke in aanvaring met regeringscommissaris Du Bosch, die in opdracht van het Directoire (7) de verkiezingen beïnvloedde in het voordeel van de aanhangers van de radicale Jakobijnse partij. In de aanloop naar de verkiezingen van april 1799 werd hij op last van Du Bosch op 6 april 1799 samen met andere Gentse gematigden aangehouden en naar de *prison du Temple* in Parijs gestuurd op beschuldiging van samenzwering tegen de republiek. In juni 1799 werd hij vrijgelaten. Op 5 augustus 1799 en na de afzetting van zijn tegenstander Du Bosch werd Van Wambeke zelf benoemd tot regeringscommissaris bij de centrale administratie. De staatsgreep van 18 Brumaire jaar VIII (9 november 1799) (8) maakte echter een einde aan zijn mandaat.

Wat weten we over Van Wambeke's politieke tegenstander Du Bosch? Renier Grégoire Du Bosch (9), geboren te Watervliet op 19 april 1765 en overleden te Bassevelde op 15 februari 1842, was een fervent aanhanger van de Franse zaak en een hardnekkig uitvoerder van de Franse wetten en belastingen. Vanaf 18 november 1795 stond hij als commissaire (het equivalent van de latere gouverneur) aan het hoofd van het nieuwe Schelddepartement. In augustus 1799 werd hij ingevolge de verwijdering van zijn beschermheer, Merlin de Douai, uit het Directoire in Parijs en tevens op aandringen van vele Gentse personaliteiten en parlementairen in Parijs, afgezet. In februari 1810 werd hij onderprefect in Middelburg en in mei 1810 door prefect Patrice de Coninck

benoemd tot secretaris-generaal van het nieuwe Franse departement van Les Bouches de l'Escaut, gevormd na aanhechting van de Nederlandse republiek bij het Franse keizerrijk. Hij was een belangrijk grondeigenaar in Zeeuws-Vlaanderen en in het arrondissement Eeklo ingevolge de aankoop van nationale goederen.

Franse periode van het keizerrijk (1800-1814)

In 1800 oefende Van Wambeke de functie van directeur-generaal van de belastingen uit.

Eveneens in 1800 werd hij benoemd tot lid van de prefectuurraad. Die functie behield hij tot zijn opname in het Corps législatif (1803-1807). In 1803 werd hij aangesteld tot voorzitter van het kanton Gent-Noord, een mandaat dat in 1813 werd verlengd. Dit kanton vaardigde hem af naar het departementaal kiescollege (jaar XI). Verder was Van Wambeke nog substituut bij de Gentse rechtbank (1809-1810) en voorzitter van de Antwerpse rechtbank van eerste aanleg (1809-1819).

Nederlandse en Belgische periode (1815 – 1841)

Na tien jaar in de magistratuur in Antwerpen keerde Van Wambeke terug naar Gent, waar hij aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit de in 1819 overleden professor Jean Hellebaut opvolgde en burgerlijk recht, handelsrecht en burgerlijke rechtsvordering doceerde.

Hij was decaan van de faculteit rechtsgeleerdheid in de periode 1820-1824 en 1826-1830. In 1835 werd Van Wambeke emeritus en ging hij als professor met pensioen. Hij overleed te Gent op 8 januari 1841.

Latere Gentse hypotheekbewaarders

Na Van Wambeke werd het ambt van hypotheekbewaarder in Gent tijdens de 19de eeuw uitgeoefend door Héricault (1799-1801), Houdin (1802-1806), Prévôt-Longperrier (1807-1809) en Fourier (1810-1813), allen in de Franse tijd. In de Nederlandse periode volgden François Guillaume De Naeyer (1815-1830) en na de Belgische onafhankelijkheid Pierre Alexandre Siret (1830-1853), Gustave Louis De Burbure (1853-1882) en Alphonse Louis Hanssens (1882-1901).

In mijn boek *Hypotheekbewaarders in België: meer dan 200 jaar geschiedenis* komen de Gentse hypotheekbewaarders De Naeyer (10), Siret (11) en De Burbure (12) uitgebreid aan bod. Ook de namen en ambtsperiodes van alle Gentse hypotheekbewaarders van 1902 tot en met 2016 worden in het boek vermeld.

Adressen van de Gentse hypotheekbewaring

Hypotheekbewaarders hielden in de 19de en in het begin van de 20ste eeuw, net als de politiecommissarissen, kantoor in hun eigen woning. Om die reden veranderde het adres van een hypotheekbewaring regelmatig in die periode. De Gentse hypotheekbewaring was achtereenvolgens gevestigd in Onderbergen (1803), in de 'rue de Catalogne' of Cataloniëstraat (1804), op de Sint-Michielsplaats 12 (1830) en in de Statiestraat, de huidige Zuidstationstraat (na 1850). Halverwege de jaren zestig van de 19de eeuw verhuisde de bewaring naar de Keizer Karelstraat 38, daarna naar de 'rue du Nouveau Bois' of Nieuwbosstraat (1912) en naar de 'rue neuve St. Pierre' of St. Pietersnieuwstraat 76 (van 1914 tot 1925); in 1926: naar de Laurent Delvauxstraat 2. Op 1 april 1937 werd de enige hypotheekbewaring van Gent gesplitst in Gent I en Gent II. Beide bewaringen bleven op hetzelfde adres gevestigd, en wel vanaf 1937/1938 in de 'rue des Foulons' of Volderstraat 1, in het gebouw van de vroegere Bank van de Arbeid (13). Op het einde der negentiger jaren van de twintigste eeuw verhuisden de hypotheekbewaringen naar het administratief gebouw, Sint Lievenslaan 29, waar zij nu nog altijd gevestigd zijn.

Praktische informatie

Hypotheekbewaarders in België: meer dan 200 jaar geschiedenis werd in november 2016 uitgegeven door de Federatie der Hypotheekbewaarders en gedrukt door Skribis-Nevelland Graphics cvba-so te 9031 Gent, Industriepark 21, 9031 Drogen. Het boek is verkrijgbaar bij Skribis-Nevelland Graphics voor de prijs van 28 EUR, plus verzendingskosten. Het kan worden besteld bij Pieter Borghart pieterb@nevelland.be.

Noten

- 1 Zie De Latte, G., *Hypotheekbewaarders in België: meer dan tweehonderd jaar geschiedenis*, uitgegeven door VZW Koninklijke Federatie der Hypotheekbewaarders van België, gedrukt door Skribis-Nevelland Graphics, Gent-Drogen 2016 -bl. 55 t.e.m. 57; zie ook Devolder, C., *De notabelen van het eerste keizerrijk (1804-1814) Het Scheldedepartement*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG Faculteit letteren en wijsbegeerte -sectie geschiedenis, academiejaar 1989-1990-p. 533-541. Het boek van De Latte wordt hierna aangeduid als 'Hypotheekbewaarders in België'.
- 2 De auteur van dit boek en van deze bijdrage, G. De Latte, is ook de auteur van het boek *Reders, bankiers en scheepsmakelaars in de Belle Epoque* Cf. *Gendtsche Tydinghen*, jg. 44 nr.6 (2015), p. 348-362. Hij was zelf van 1 mei 1994 tot 31 oktober 2016 hypotheekbewaarder op het vierde hypotheekkantoor van Antwerpen en vanaf 1996 is hij secretaris van de Koninklijke Federatie der Hypotheekbewaarders van België.
- 3 *Hypotheekbewaarders in België*, p. 15-25.
- 4 Wet van 18 december 2015 (titel 3, hoofdstuk 1), bekendgemaakt in het Belgisch Staats-

blad van 28 december 2015-bepalingen in werking getreden op 1 november 2016 ingevolge koninklijk besluit van 26 september 2016, bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van 10 oktober 2016.

- 5 Cf. Balthazar, H., *Structuren en mutaties bij het politiek personeel: een studie over het sociaal wisselingsproces te Gent in de vormingsjaren van de hedendaagse tijd (1780-1850)*, Gent, R.U.G., 1970-betreft onuitgegeven doctoraatsverhandeling-delen I en II (LX + 538 blz.) en deel III (471 blz.)-blz. 101 t.e.m. 109 van deel I.
- 6 De stad Gent werd van 1301 tot 1795 bestuurd door 26 schepenen, 13 schepenen van de Keure en 13 schepenen van Gedele (*échevins des Parchons*). De schepenen van de Keure - of de 'schepenbank' van de Keure - zorgden voor het algemene bestuur en de politieke leiding van de stad, inbegrepen de strafrechtelijke zaken en de vrijwillige rechtspraak. Die vrijwillige rechtspraak omvatte o.m. de 'wettelijke passeringen', nl. het verlijden ter bekrachtiging door de schepenen van de Keure van privécontracten en het registreren ervan in de registers van de Keure met het oog op het garanderen van de rechtszekerheid. De schepenen van Gedele - of de schepenbank van Gedele - traden op als 'paisierders', als een soort van vredegerechtigd; die schepenen waren ook bevoegd voor de oppervoogdij over de wezen en voor het zorgen van een rechtvaardige verdeling van de erfenissen waarbij de minderjarigen betrokken waren; alle betreffende akten, vonnissen en staten van goed werden in de registers van Gedele geregistreerd. Cf. Decavele, J., Bestuursinstellingen van de stad Gent (einde 11de eeuw-1795) in Prevenier, W. en Augustyn, B. (eds.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, 1997, p. 288-294.
- 7 De periode van het Directoire (1795-1799) na de staatsgreep van 18 Fructidor 1797 (4 september 1797) werd gekenmerkt door een radicalisering van het regime. Men spreekt van la petite terreur van de jaren 1798 en 1799 met verwijzing naar de grande terreur van Robespierre en consorten. Er werd hard opgetreden tegen de katholieke clerus en de algemene dienstplicht (*conscription*) werd ingevoerd. Die maatregelen leidden dan weer tot opstand in de Belgische departementen, met name tot de boerenkrijg. Cf. Verhaegen, P., *La Belgique sous la domination française 1792-1814*, Tome III-La guerre des paysans: 1798-1799, Goemare Editeur, Brussel, 1926.
- 8 Na deze staatsgreep van Napoléon Bonaparte begint het *Consulat* (1800-1802): Napoléon zelf wordt eerste consul, Cambacérès en Lebrun zijn medeconsuls.
- 9 cf. nl.wikipedia. Gregoire Du Bosch.
- 10 *Hypotheekbewaarders in België*, De Naeyer, p. 47 t.e.m. 50.
- 11 *Hypotheekbewaarders in België*, Siret, p. 61 en 62.
- 12 *Hypotheekbewaarders in België*, De Burbure, p. 66 t.e.m. 68.
- 13 Voor de geschiedenis van dit gebouw: zie <https://stad.gent/cultuur-sport-vrije-tijd/de-belgische-bank-van-de-arbeid>.

Zonderlinge en bijzondere Gentse plaatsnamen

WIJZEMANSTRAAT, PENITENTENSTRAAT, SINT-AMELBERGASTRAAT EN EX-MINNEMANSTEEG.

Luc Devriese

In deze bijdrage gaan we op zoek naar de ontstaansgeschiedenis van de namen van straten, of beter gezegd straatjes, in de buurt van Sint-Jacobs: de Wijzemanstraat, een kort straatje in een hoek van de Vrijdagmarkt, de Minnemansteeg, een verdwenen steegje dat er in uitmondde en twee relatief ‘nieuwe’ straten, niet veel meer dan twee eeuwen oud: de Penitentenstraat en de Sint-Amelbergastraat.

Vlasmarkt wordt Oude Vlasmarkt en Wijzemanstraat

De oudste naam van de Wijzemanstraat (afb. 1 en 2) was volgens Frans De Potter Guldensstraat (1). Daarover valt weinig of niets te vertellen. Het is ook een moeilijke benaming, want er waren in Gent meerdere Guldenstraten. De naam Gildestraat bij de Sint-Jacobsnieuwstraat is een vervorming van een er van.

Afb. 1 Straatnaambord anno 2014

Beter bekend is de latere naam Vlasmarkt. Hoezo, Vlasmarkt? Ligt die niet aan de andere zijde van de Sint-Jacobskerk? En zo'n klein straatje... hoe kon dat nu een markt zijn? Toch werd daar enkele eeuwen lang wel degelijk vlas verhandeld. Voor wie zich zou afvragen hoe dat in zo'n kleine open ruimte kon gebeuren met volumineuze koopwaar als vlas: er werd gehandeld met

Afb. 2. Een gedeelte van de noordelijke straatwand (foto 2014). Het Minnemansteegje lag iets meer naar links (buiten beeld). Bemerkt de bovenpartijen van de gevels die de vorm van de oorspronkelijke tuit- of trapegevels verraden.

monsters (‘stalen’ in het Vlaams). Dat gebeurde in vertrouwen. De monsters moesten representatief zijn voor de hele partij, anders was je reputatie als koopman - verkoper om zeep.

Overigens is het best mogelijk dat ook een deel van het aangrenzende Sint-Jacobskerkhof (nu Bij Sint-Jacobs) als marktplaats gebruikt werd. Niemand stoorde zich daaraan. Maar blijkbaar werd het er uiteindelijk toch te krap. De markt werd overgebracht naar de welbekende plek aan de andere zijde van de kerk. Die verhuis kon omdat de ‘beestenmarkt’ (rundveemarkt) die sinds de middeleeuwen daar bij het Sint-Jansgodshuis zijn stek had, in 1629 zelf opschoof naar wat nu alweer meer dan anderhalve eeuw Oude Beestenmarkt heet. Ons straatje in de hoek van de Vrijdagmarkt werd Oude Vlasmarkt.

In 1942 maakten Jos Vermeulen en zijn officieel aangestelde straatnamencommissie er Wijze Manstraat van (sinds 1976: Wijzemanstraat). Dat gebeurde in het kader van een al voor de oorlog aangevatte grote naamgevingoperatie. De nobele bedoeling van de verandering was verwarring vermijden. De vele

Afb. 3. Detail van de beschreven zone op het eerste kadasterplan (ca. 1834). De Oude Vlasmarkt, nu Wijzemanstraat (onderaan), staat er niet bij naam op vermeld. Het Zustersstraatje was toen al bijna een halve eeuw doorgetrokken naar de Wolfsteeg en veranderd in Kleine Penitentenstraat.

Afb. 4. Een rest van de steeg is goed herkenbaar links van het huis Wijzemanstraat 1 (foto 2014, Christian Puttevels). Bemerkt ook de verspringing van de rooilijn bij het naastgelegen huis dat bij de Vrijdagmarkt hoort (huisnr. 25). Beide huizen waren toen samen met de steeg in een elektrowinkel opgenomen. In 'Bouwen door de Eeuwen heen, deel Gent 4na, p. 559 en p. 538 wordt het bouwspoor van de steeg niet vermeld, noch bij Wijzemanstraat 1, noch bij Vrijdagmarkt 25.

Afb. 5. Geveluitzicht na de recente ingrijpende verbouwing. De vroegere steeg is perfect herkenbaar (foto 2014). Ook de rooilijn verspringing is nog aanwezig.

‘Oude’, ‘Korte’, ‘Lange’, etc. bijvoegsels van de straatnamen dienden zoveel mogelijk te verdwijnen. En er moesten natuurlijk nieuwe namen gevonden worden. Dat was een kolfje naar de hand van dichter - advocaat - folklorist en commissievoorzitter Vermeulen, hier op die plek dicht bij het standbeeld van Jacob van Artevelde nog meer dan elders. Vermeulen schreef immers een ook door professionals gewaardeerde studie over de opkomst van de Arteveldeverering in Gent (2). Onderdeel van die adoratie was de creatie van de eretitel ‘Wijze Man van Gent’ (liefst met hoofdletters) voor de figuur die bij de Gentenaars ook, iets minder eerbiedig dan, als Tjok bekend staat.

Minnemansteeg

We weten het niet zeker, maar vermoedelijk vond Vermeulen, die bij de namenkeuze meestal losjes, intuïtief en eigengereid te werk ging, inspiratie bij de benaming van het enige zijsteegje van de Oude Vlasmarkt: de Minneman-

Afb. 6. Publiciteit met een beeld van de opengewerkte computermaquette van het nieuwe gebouwencomplex. De oude steeg is functioneel geworden daar binnenin (foto 2014). De naam ervan Dies veneris is Latijn voor Vrijdag: de dag van Venus (denk aan ziekte van Venus, venerische ziekte...). Haar Germaanse evenbeeld Frea leverde de naam van onze vrijdag.

steeg, pal aan de hoek van de Vrijdagmarkt (afb. 3). Dat verloor in 1942 zijn naam en het was trouwens afgesloten door een bijbouw van het naastgelegen huis Wijzemanstraat nr. 1 (afb. 4). De steeg was niet meer toegankelijk, werd vooral gebruikt als opslagruimte, maar bleef visueel nog herkenbaar. Bij een recente veelomvattende bouwkundige ingreep werd de eeuwenoude steeg op een gelukkige manier opgewaardeerd. Ze werd samen met de aan weerszijden gelegen huizen Vrijdagmarkt 25 en Wijzemanstraat 1 opgenomen in een grote verbouwing (afb. 5 en 6). De nieuwe versie als lichtstraat ten gerieve van de omgevende appartementen is breder dan de oude steeg die één tot max. anderhalve meter mat (gemeten op het kadasterplan gebruikt voor afb. 3)

Het steegje was een van niet minder dan vijf heel nauwe parallelle stegen die tot het einde van de negentiende eeuw de Vrijdagmarkt verbonden met de zone naar de Ottogracht toe. Het was oud. De vroegst bekende vermelding van de naam gaat terug tot 1354 (3). Later werd het ook bekend als Tuimelaarsteeg, naar een huisnaam, of nog, zoals in 1662 als Meermansteghe (4). In de eerste officiële stratenlijsten, die in 1812 en 1840 probeerden orde te schep- pen in de namenchaos van vooral kleine straatjes, lezen we Minnemanstraat en – rue aux Amants. Die Franse vertaling was er wel totaal naast geschoten, wat mag blijken uit wat volgt.

Watergeesten

De naamvorm Meermansteeg brengt ons dicht bij de meest waarschijnlijke betekenis van deze plaatsnaam (5). Een meerman was een afschrikwekkende watergeest en een dergelijk exemplaar huisde - dat wist iedereen - onder de Karnemelkbrug (voordien Steenbrug) bij de Steenpoort aan het begin van de Steendam. De latere brugnaam is afkomstig van de Karnemelkmarkt die daar tot in de 19de eeuw doorging. Het in gidsenkringen bekende spookverhaal van het melkmeisje aan de ‘Kerremelkbrug’ werd bedacht door een zedenprekerige 19de-eeuwse journalist als verwaterde versie van grimmige oude verhalen. Daarover en over de ‘spoken’ rond de Karnemelkbrug verscheen een bijdrage in ons zusterijdschrift *Van Mensen en Dingen* (6).

De griezel aan de Steendam was een van de vele kwaadaardige watergeesten: osschaarts, kludden (of klurren), nekkers en meermannen die in Gent vooral onder bruggen huisden en die nachtelijke, argeloze, al of niet benevelde voor- bijgangers onverhoeds een klap verkochten of in het water trokken. De osschaert of roeschaert was her en der in Oost-Vlaanderen bekend als waterdui- velnaam (7). Een dergelijke osschaert zou ook aan de Predikherenbrug rond- gespookt hebben (8). Je vindt de waterkwelgeesten in meer dan één Gentse

plaatsnaam: in de Nekkersput- en Nekkervijverstraat (nekker: zwarte duivel) en in de vergeten 's Cluderstoren (toren van Kludde, later Herderstoren) bij een sluisje op de middeleeuwse stadsvestgracht, verdwenen ergens onder de grote ophoging voor het Zeehavenrangeerstation aan de Dampoort (9).

Je kon dat soort creaturen onder andere tegen komen aan de Minne-meersbrug en in de Minnestraat (vroegere naam van de Goudstraat) en ook aan de Minne-

Afb. 7. De allesbehalve lieflijke afbeelding van een 'meermin' in de oervorm 'meerman' of waterduivel, hier zelfs onder de gedaante van een 'zeemonnik' door Jacob Slupers in *Omnium fere gentium nostraeque aetatis* (1572).

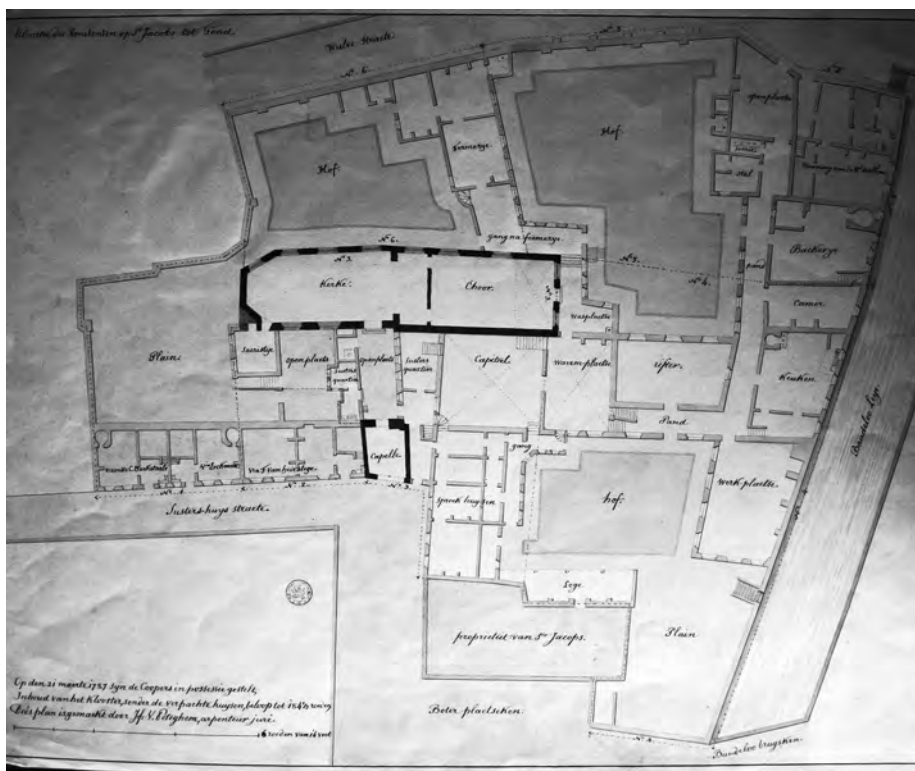
Afb. 8. De afschuwelijke meerman of waterduivel werd een verleidelijke, maar toch niet bijster vriendelijk kijkende meermin met Rubensiaanse vormen (Delftse tegel, uit 'Mythologische voorstellingen op Nederlandse tegels', Leiden, 2011).

brug (later Appelbrug, vroeger over de Houtlei aan de Jan Breidelstraat), plaatsnamen afgeleid van 'meerman'. De verschrikkelijke meerman (afb. 7) werd ook voorgesteld met een visselijf of met het uitzicht van een gevleugelde griffioen, half water-, half luchtdier. Dit kon evolueren tot een verleidelijke meermin (afb. 8). Maar ook die vrouwelijke vorm 'min' was ver van onschuldig. Ze lokte met haar gezang en lieflijke smoeltje mensen het water in.

En tenslotte zit de meerman ook verscholen in de naam Wijzemanstraat, op Vermeuleniaanse wijze afgeleid van Minnemansteeg, nemen we aan. Vanuit de Vrijdagmarkt kon je inderdaad via dat steegje naar de Steendam stappen. Het blijft hypothetisch: de Wijzemanstraat kreeg zijn naam door de klankgelijkenis met Minnemansteeg en die steeg zelf werd genoemd naar de waterduivel die onder de Karnemelkbrug huis hield. Hypothesen, niet één, maar twee. En geef toe, wel leuke. Bijlange niet zo straf als die waarmee Jean Ray

– John Flanders voor de pinnen kwam als verklaring voor de slechte reputatie van de brug aan de Steendam. ‘Men’ vertelde, zo schrijft John, dat lang geleden de in het Sint-Janshospitaal geamputeerde armen en benen in het Sint-Jansvaardeken gegooid werden. Maar aangezien ze bij lichamen van christenen hoorden en recht hadden op een graf in gewijde grond, voelden de ledematen zich erg beledigd. Ze begonnen kwaai te toeren uit te halen. Af en toe werd iemand door een zo’n ‘loslopend’ been achterna gezeten, kreeg een nachtelijke voorbijganger een ferme schop of een klap van een losse arm.

Zoog Jean Ray dat uit zijn duim of hoorde hij dat echt van buurtbewoners in zijn jeugd die hij doorbracht aan de Sint-Jansdreef, heel dicht bij de Karnelemlukbrug (10)? De veronderstelde amputaties van ledematen berusten overigens op de misvatting dat het Sint-Jansgodshuis (hospice, hospitium: gasten-

Afb. 9. Grondplan opgemaakt door landmeter van Peteghem bij de onteigening in 1784 van het penitenten klooster (Stadsarchief Gent, Atlas Goetgebuer). Bovenaan de Wolfsteeg en rechts de Ottogracht of Baudeloleye. De Minnemansteeg staat hier aangeduid als Susters huys straete. Het haakvormige uiteinde van de steeg bij het klooster, met in de oksel een voor het publiek toegankelijk kapelletje, komt uit aan het Boter plaetseken, nu Beverhoutplein.

verblijf) een hospitaal zou geweest zijn in de betekenis van kliniek. Hoe dan ook, het is een variante van een verhaal over de watergeest aan de Steenbrug of Karnemelkbrug dat in 1843 door de Duitse onderzoeker Wolf opgenomen werd in de allereerste bundel van Nederlandse volksverhalen (11).

Penitentenstraat en Sint-Amelbergastraat Een boetekloostertje en een ‘rivierheilige’

De Minnemansteeg liep in de richting van de Ottogracht tot op het punt waar een vrouwenkloostertje de weg versperde (afb. 9). Daar veranderde de steeg abrupt van richting naar het koor van de Sint-Jacobskerk toe, en even verder naar de Karnemelkbrug. Vooral het tweede deel van de steeg werd soms Zusterhuisstraatje genoemd. Het klooster zelf wordt in archiefdocumenten even goed in de Minnemansteeg gelokaliseerd (12).

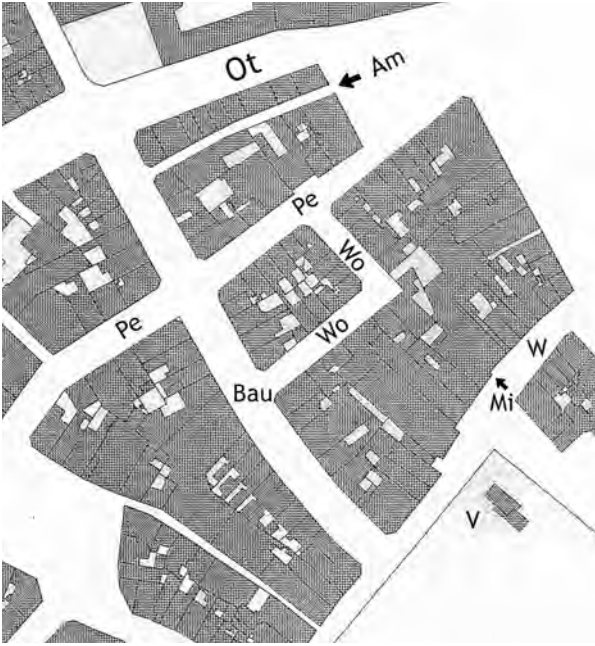
De zusters penitenten (de naam betekent: boetedoeners) of grauwezusters waren arm. Hun habijt bestond uit de goedkoopste stof: vandaar ‘grauw’ in de naam. Ze waren daar minstens sinds 1440 tot in de tijd van Jozef II (1784) gevestigd (13). Er bestaan, zover bekend, geen goede afbeeldingen van het klooster. Het was, zoals het grondplan uit 1784 laat uitschijnen, geen monumentaal bouwwerk, maar een conglomeraat van meerdere kleine gebouwtjes die het kloosterkerkje insloten. De machtige Sint-Pietersabdij die zich als voogd van het nederige zusterkloostertje opwierp, wist te bedingen dat er geen torentje op het dak van hun kerkje mocht komen.

Na de opheffing en de afbraak door aannemer Colpaert in de Franse tijd, werden daar de Kleine en de Grote (of Lange) Penitentenstraat getrokken (zie afb. 3). In het begin van de vorige eeuw veranderde het uitzicht in deze zone nogmaals sterk, vooral door de ingrepen van architect - aannemer Semey bij de aanleg van de nieuwe Baudelostraat (14). De oude Wolfsteeg, waarvan nog een spoor zichtbaar is naast het Lakenmetershuis op de Vrijdagmarkt (afb. 10), transformeerde tot Wolfstraat op een in haakvorm veranderd tracé. Afb. 11 toont een plannetje met de huidige toestand.

De Kleine Penitentenstraat werd verbonden met het Steursteegje bij het ‘Garenplaatske’ (Edward Anseeleplein) en omgevormd tot een nieuwe brede en relatief lange straat tussen het pleintje en de Sint-Jacobskerk. Die mocht de naam Penitentenstraat in ere houden. De ‘Grote’ of ‘Lange’ naamgenoot werd tot Sint-Amelbergastraat omgedoopt. Dit was eveneens een wat dubieuze naamcreatie van Vermeulen. Over Sint-Amelberga is weinig of niets met zekerheid geweten. Zoals gebruikelijk bij dergelijke heiligen uit de Merovin-

Afb. 10. Toegang tot het nog resterende stukje Wolfsteeg op de Vrijdagmarkt, versperd door een rommelige 'garagepoort' in een monumentale arduinen 18de-eeuwse omlijsting die in de vorige eeuw naar het Lakenmetershuis verhuisd werd (foto Christian Puttevils, 1914).

Afb. 11.
 Huidige toestand van de buurt op een vereenvoudigd kadasterplannetje (Stad Gent, Dienst Monumentenzorg).
 Bemerkt de sporen van steegjes. Betekenis van de letters, van onder naar boven.:
 V: Vrijdagmarkt,
 Mi: locatie van de verdwenen Minnemansteeg,
 W: Wijzemanstraat;
 Bau: Baudelostraat;
 Wo (2x): de haakvormige Wolfstraat;
 Pe: Penitentenstraat;
 Am: Sint-Amelbergastraat;
 Ot: Ottogracht.

gische tijd, fabelwezens in een nog half magische leefwereld, werden aan haar de meest fantastische wonderen toegeschreven. Amelberga ‘van Temse’ zou mensen gered hebben van aanvallen door reusachtige vissen opstijgend uit het Scheldewater. Een grote vis wilde de jonge (vanzelfsprekend hooggeboren) dame op zijn rug over de Schelde brengen. Na haar dood voer de kist met haar lichaam op het water voortgestuwd door enorme vissen. Was zij een christelijke en heilbrengende versie van de verderfelijke meermin? (15)

Met dank aan Christian Puttevils

Noten

- 1 De Potter, F. (s.d.), *Gent van den oudsten tijd tot heden*, Siffer, Gent, deel VI, p. 473.
- 2 Vermeulen, J. (1938), De groei en de bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche volksziel. In: *Oostvlaamsche Zanten*, jg. 13, p. 101-208. Een oordeel over dat werk bij Van Werveke, H. (1982), *Jacob van Artevelde*, Kruseman, Den Haag, p. 104.
- 3 Gysseling, M. *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Antwerpen, 1954, p. 61. Oudste vermelding als Minnemans steghe in 1354.
- 4 De Potter, F., deel VI, p. 392 en deel I, p. 177.
- 5 De Potter zoekt de herkomst van de naam bij de in Gent bekende familienaam Minneman. Hij wordt daarin aarzelend gevolgd door Gysseling. Deze laatste geeft bij de Minnebrug en

- Minnemeers als verklaring: ‘mannja’, Germaans voor watergeest, dat onder invloed van het Nederlandse ‘minne’ (beminnen) vervormd werd en een heel andere inhoud kreeg. Gysseling vraagt zich af of de familienaam Minneman ook niet met de watergeest te maken heeft.
- 6 Devriese, L., (2007), Griezelen bij de Griete onder de Gentse Karnemelkbrug. In: *Van Mensen en Dingen*, Gent, 2007, jg. 8 nr. 1, p. 38-47; Devriese, L. (1999), De meermin van de Minnemeers. In: *Oost - Vlaamse Zanten*, jg. 74 nr. 1, p. 70-73. Het verhaal van het melkmeisje o.a. in: De Rijck, P. (1955), *Gentianen. Een resem oude Gentse sagen*, Gent, Dienst Toerisme, p. 54-55.
 - 7 Van Es, F. (1945), Osschaart. In: *Oostvlaamse Zanten*, jg. 20, p. 48-73; De Meyer, G. (1949), Sagen uit Noord Oost-Vlaanderen. In: *Oostvlaamse Zanten*, jg. 24, p. 16-17; Lamend, A.M. (1950), Kludde en roeschaert. In: *Oostvlaamse Zanten*, jg. 25, p. 61-66.
 - 8 De Potter, F., deel III, p. 455-456.
 - 9 Devriese, L. (2012), De Rietgracht, grens van het Gentse Vrije. Sint-Amandsberg als voorbeeld. In *Jaarboek Oost-Oudburg*, nr. 49, p. 158-159. De ‘s Cluderstoren is goed herkenbaar op het panoramisch gezicht ‘Gent 1534’.
 - 10 De Kremer, J., alias John Flanders (1953), *Oude stenen en oud water*. Oorspronkelijk in de krant *Het Volk*, 1 april. Opgenomen in *John Flanders. Dat was een tijd!* Samengesteld door André Verbeke, HHKG, Gent, 1996, p. 167-168.
 - 11 Wolf, J.W. (1843), *Niederländische Sagen*, Brockhaus, Leipzig, nr. 564.
 - 12 Referenties naar de bronnen van de straatnaamvermeldingen in De Potter, deel VI, 391-392 en Verstraete, F. (1978), deel II, p. 145-146.
 - 13 Over het klooster: De Potter, F., deel VI, p. 483-490; De Backer, C (1977). In: *Les cahiers de la Biloque*, p.177; Verstraete, F. (1978), *De Gentse Sint-Jacobsparochie*, deel II, p. 664-669 en deel III, p. 614-616. Vandamme, G. (2010), Religieus Gent. In: *Gandavum*, jg. 15 nr. 3, p. 20. Bemerkt dat de grauwezusters - penitenten van Sint-Jacobs, na een hervorming ook recollectinen genoemd, niet mogen verward worden met de grauwezusters van Sint-Pieters, die oorspronkelijk aan de Nederkouter huisden.
 - 14 Over de sloop van de oude wijk en de urbanisatie aan het begin van de vorige eeuw: Van Ryssel, D. (2010), Baudeloostraat. In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 39 nr. 1, p. 54-58. Een plannetje uit 1903 van de nieuwe aanleg in Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer, L 127/9.
 - 15 Declercq, G. (1997), Heiligen, lekenabten en hervormers. In: Declercq, G. (ed.), *Ganda & Blandinium*, p. 71. Een andere (?) Amelberga zou in Maubeuge geleefd hebben. In Mater bij Oudenaarde houdt men nog een derde heiligenverhaal in ere. Na heel wat moeilijkheden met het voogdijklooster Sint-Pieters werden de penitenten van het kloostertje bij Sint-Jacobs verplicht ieder jaar op de naamdag van Sint-Amelberga een wassen kaars aan de heilige te offeren in de abdij.

ZU 'T ÉÉN EN TANDER VAN NEN EUWEN AZENT VAN GENT

Rudy Duprez

Deel 2. Opdrachte van alle suurte

Ne vaste moat

'k è toens ne vaste moat gekrege, Ubert, de diene é mij den job geleerd. 't Woas en 't es nog ne Westvloaming van geboorte moar ier aangespoelt, en 't was ne goeie, ij ruuktege groene Michellekes, de dieje zonder filter, en ij oa een zwart boekse woar da al de deugniete van Gent in stonde, en ij kendege z' allemoal en zulder kende hem van eiges uuk! Wij réeje altijt mé dezeste combi, in diene tijt woare ze groen gevirft. Den onzen wos den '41', gienen iénen most doar mé zijn puute aan kome of 't woas zijnen loatste dag.

'Foase' kapot

Nog ne stuut die'k mij rappelere: binst den nacht ginge wulder soms ne kier op café, woame zu een poar cafétses woordade op eu gemak woord. Zu éne

woas den Rembrandt op 't hoekske van de Musschestroate mé d' Uilkesstroate. 't Woas doar ien probleem: ge moest euwen combi op nen binnenkoer zette en deurveure moest onder d' appartemente deure rijje en toens koste

euwen combi achter 't hoekste stelle, buite 't zicht. In diene tijd woare de combis donker groen dus da woas wére mé genome. Woar da we nie op gelet oan woas da die passage niet vrie uuge woas en da onze combi doar in feite nie onder kost. Resultaat: de foase van den combi noar de kluute. De foase es dienen gloazen bol mé da blèuw luchtse die boven op den combi stond.

Wulder èn een 'schademelding' gemoakt: 'patrouille gereden in het Citadelpark, en het glas (van de lamp op de combi) gebroken door laag hangende takken'. En mé vuurt gereje. Voilà, 't spel zat er veure ons op. Tot da d'er achter een zu een poar weke, de iene combi achter den andere zijn foase kwijt woas. Kwam toens een 'dagorder' uit, da zé da we vanaf toens te voete moeste luupe in 't park en de'n combi moeste parkere woar dade't er geen buume stonde. En wij déje da tons.

De clou: op nen nacht komme d'er twee inspecteurs in de kantine binne mé de foase van ulderen combi in ulder ande. Ze zéjen niets, keke ne keer noar oens en zéje: "hulder smeerlappe". Ze moeste uuk zwijge want ze zaten in 't zelfde stroatse of te wulder.

Calpin vergeten

Nog ne stuut van twie azente die noar de Veldstroate geweest woare veur een botsinge mé den tram en nen oto: in diene tijd koste de oto's nog deure de Veldstroate rijje. Alle tweeje oan zulder calpin (notaboekje: calepin) vergete, de iene es een stuk chokla goan kuupe en op da papierke van diene chokla é t ij hiel da accidient opgeschreve. Moar oanze wére binnenwoare en ulder pv moeste moake en de ééne an den andere vroeg woar da 'tij moest beginne, kreeg 't ij giene klap, want den andere oa da papierke wig gesmete! 't Es doar nuut iets van gekome.

Patrouille Kanaalzone

'k Wete nie mier wie dat woas, moar den diene kwam were van 'Patrouille Kanaalzone' en ij oa een hiele plateau kiekeneiers hat. Binst dat 't ij mé zijne moat noar nen oproep woas, emme al die eiers gekookten ij zal nie content zijn geweest. Moar ij eet doar nuut nie mier over geklapt.

'k Rappelére mij nog ne stuut op nen zondagnoene, op patrouille Kanaalzone in Uustakker, zust achter de fusie, 't stakt'er doar iene ne booge in mijn puute, en ikke in mijnen tenue van azent an 't schiete, tot d'er ne kier een poar kiers om mijne scheuwer wiert geklopt. Diene mens, nen commissieer, zé da 'k moest uitschiejen, want da 'k er toch noast schoot. Ja wa doede toens?

Verkeer regele

In diene tijt stonde we alle doage op differente ploatse in Gent, lijk an de

Muijbrugge, ‘d’ Euvelpuurte, de Plesante Veste, én an d’orloge (’t Rontpunt) veural ’s morges, da woas om de uufcommissieer deure te loate. Wulder étege da de ‘Passage Mortier’. Jij altijt op tijt, wulder uuk, we moeste wel, mé of zoander luchtses op onze centuron.

Afb. 2. Eentje om te tonen hoe het niet moet. Auto’s, fietsers en voetgangers hou je tegen door één arm recht naar voor te steken met de vlakke hand vertikaal (foto Greet Polfliet, 1997, ‘Blauw in zwart – wit’).

Nen stuut an d’ Euvelpuurte. ’t Verkeer stont stille veur die die van de ring kwame. Mijne moat regelde, ‘k oa repos. Begost doar zun nen auto te tutten en te trompe die noar d’ autostrade moest. Mijne moat, keek ne keer achter em, peisdege zuust lijk te 'k ikke da’t ij moar een beetse moest wachte lijk d’anderen. Op dien moment kwam ter n’en geuniformeerde militair bij mijne moat en ij zé: “Den plaatscommandant moe noar Brussel, ge moet ons deure

Afb. 3. In weer en wind (foto Greet Polfliet, 1997).

loate”. Mijne moat bougeerde nie. Allé z’un beetse loater steldege hij ‘t verkeer ope en dienen militair kost deure. Stoptegede t’ij toch nie bij mijne moat zekerst. Diene vent, die alachter zat, kloptegede op’t veister van zijne oto en vrieg aan mijne moat: “Weete gij wel wie da ‘k ik ben? Kijk ne keer noar mijnen col”. Mijne moat zeé: “korporaal, zekerst”. Mis, mis ’t was den ploatscommandant van Gent, nen generaal (of zu iets) die in dienen tijt (veure de poliese ervorminge) nog huufdofficier woas van poliese.

W’ eme toens in de permerence een hele weke lesse hat mé militaire grade en da woas méé plakkate en al. Van de zéemacht en de luchtmacht uuk, kweste van moeste we ne keer nen buut of nen vlieger tegen houwe.

Verkeertellinge.

Uuk zu een uitvindinge van Koarel, den uufdcommisair. Al d’ azente moeste aan de kruispunte goan stoan en alle oto’s telle die binne of buite Gent réje. Van ’s morges vroeg tot achter de noene. En wij moar telle, oe loater da ta wiert oe minder da me getelt en want zu om’t uure ginge wulder der iene goan pakke.

Bewoakinge

De Floralties, da woas in dienen tijt, allée in de mijne toch nog in 't Citadelpark. Ge moest doar in euwen cérémonie tenue, zu mé sieje kuurde rond euw schoewers, zonder woapen of ne matrak, twie ure noast nen blombak goan stoan. Ge kunt geluve dade doar stoat te koekeloere lijk een koe noar ne trein

Afb. 4. Zwaar gehelmd ... en 't was wel eens nodig (foto 1997, Greet Polfliet).

(die nie passerde). Op den één of andere dag eet 't er iene van ons, op den stand van Mexico zijne matrak (die 't ij méé oat genome) tussche die cactusse gestoke en é 't oar een briefke bijgezet in 't schuunschrift: 'Cactus Matrakus'. Joenge z'en doar spel van gemoakt, moar w' eme den dader nuut verraje. Moar w'ème allemoal onzen matrak moete afgeve en ze'n d'er onzen numéro ingezet. Den uufdcommissieer peisdege bij zijn eige: "da zulle ze mij nie meer lappe".

Keizer Koarel

Een andere bewoakinge woas op 't Sint Pietersplein in 'd ouwe abdijje ter iere van 500 joar erdenkinge van de geboorte van Keizer Koarel. Wulder koste we

wére noast zu een gloaze kasse goan stoan. Moar ‘k woas slimmer geweest en ‘k o gekoze veur de nacht. Allé wij em oens toens vrie geamuseerd, we koer-stegen doar binnen in dienen musé mé onze dienstvélo, ’s nachts vaneigens. Ge moest in tijje freine want t woare doar oekskens van ’t negenteg groade. ‘s Morgens zage wij allemoal zwarte strepe op de vloer en koste wulder begin-nen kuise mé onze neusdoek wan’t we vonde geen iemers of dweile. De clou: ’t Oat t’er toch wére iene slimme een kasse ope gekrege en oat doar een gruu-te attache gepleujt en doar een kaartse onder geleit mé den tekst:
Luierspeld van Keizer Karel

Lappe wére heel de bende bij Karel (den diene van ‘t Lam Gods).

Toeristegids

Toens, in de joare ’t zeventig, koste mé euwen ota overal deure in Gent, uuk de toeriste. Woame daar op Sint Baafsplein nen speciale azent stoan: ’Blonde Roland’, op zien linkermouwe van zijn vareuze stont in drei toale dewelke ij kost mismestere: Engels, Frans en Duits, allemoal in een ander kleurke. IJ é ne keer malsance hat ‘t swijlst dat t’jij doar stond, en nen Duitsche toerist em vroeg woarom da de katedraal ‘geschlossen’ was, en oeze ‘gids’ zé da Ons Iere goan frette woas. Voila, fin de carriere veur den translateur op St Baafs. Loater es den diene, oas ’t ij al inspecteur woas, ne kier in de Watersportboane géréje en ij zé da ’t er iets de boane woas overgestoke en da’t ij moete freine é en zu in t woater es geraakt, en wij geluufdegen em allemoal (?). Joaren é ’t ij moete uure of da de carburateur van zijne oto nie verzoep woas.

Vélodieve

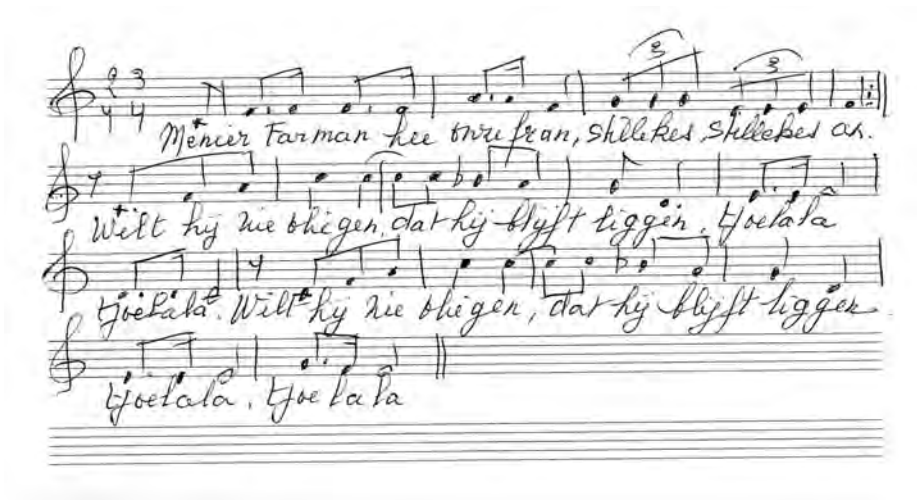
‘t Snachs, woare wulder op patrouille en wulder wierden opgeroepe, oorden via de radio dat ‘t er ne vélo woas gepikt an den universiteit en da den dief in de Verlore Kost reed. Wulder doar noartoe, én we zien diene gaste rijje mé diene vélo. IJ ziet oens uuk en springt van diene vélo, smijt diene vélo in ‘t woater an de brugge tussche die stroate en ‘t paleis van justice. ‘k peize de Schelde, moar kan uuk mis zijn. Allé ‘t woas vuil woater. Diene gast wig van eiges. Under die brugge lag doar een buutse, wulder doar op en mé nen aak an een kuurde die in de combi zat noar diene vélo gezocht. Achter zekers twintig vélo’s die we boave oalde zijn wulder gestopt mé vissche, wemme al diene boel wére in ‘t sop gesmete, da kost allemoal nie in onzen combi!

JUFFROU ZANG-DE-LES VERTELT

Door de prikdraad kruipen aan 't Zuid (W.O. II)

Marie-Jeanne De Smet

Gent was bevrijd, maar er was nog geen eind gekomen aan de oorlog. De stad liep nog vol militairen, o.a. van het 'Queens own regiment'. Dat lag gekampeerd op de Frère-Orbanlaan. Alles was goed beveiligd en afgezet met prikdraad van boom tot boom. Wij woonden toen in de Hendrik Waelpuutstraat, een zijstraat van de laan, parallel met de Rijke Klarenstraat.

Een tante van ons wilde ons komen bezoeken. Daarvoor moest ze tram 7 nemen tot aan Crombeen bij het Muinkparkje en dan het Albertpark doorsteken. Tot haar grote verwondering was alles daar afgezet. Ze had precies geen goesting de omtoer langs het Zuid of de Sint-Lievenspoort te doen. Op een bepaalde plek zag ze een paar prikdraden die tamelijk ver uit elkaar lagen en daar wou ze door geraken. Ze was geladen met een volle tas gerief naast haar handtas. Daar het putje winter was, had ze haar pelsmantel aan, en natuurlijk had ze een hoed op.

Heel voorzichtig probeerde ze eerst een been door de opening te krijgen. Dat lukte. Daarna de tas met het gerief en de handtas. Dat ging allemaal goed. Nu

moest ze haar lichaam erdoor krijgen. Ze was volumineus, om niet te zeggen zeer dik, met daarbij nog de pelsmantel en hoed. Enfin, met een paar keer af te stoten op de grond en met de nodige haperingen was 't gelukt. Toen ze zich recht stelde en rondkeek of iemand haar had zien 'krawietelen', zag ze een groepje Engelse soldaten die enorm veel plezier schenen te hebben. Geen wonder, want dan pas zag ze dat twee bomen verder een opening was gelaten om in de Rijke Klarenstraat te komen. Tante heeft nooit meer geprobeerd nog door prikdraad te kruipen.

LEZERS AAN HET WOORD

Bloempelderijen en bloemhandelaars

Danny Mattens wijst er ons op dat er in het Gentse centrum, naast de Lelie aan het Zuivelbrugske beschreven in GT 2016 nr. 6, nog meer bloempelderijen actief waren: in combinatie met een brouwerij in de Kwaadham (naast die aan het Zuivelbrugske vermeld in 1420, 1435 en 1453), in de Kortemunt (1489, 1566), 'De Schelpe' in de Langemunt (1558, 1603) en in 1790 nog eens: 'een oud-vermaerde en wel gekallante Blompelderye in de Langemunte, van ouds genaemd de Schelpe van achter komende op het waeter' (uit de Gazette van Ghendt, 24 mei).

Christiane Van Winckel ging op zoek in een van haar schatten in DSMG, de *Annuaire de la Flandre Orientale. Liste des adresses de Gand et de la province*, édition 1900. Daarin worden een hele reeks handelaars in bloem aangegeven. We vermelden enkel de vestigingsplaatsen in het toenmalige Gent: in het oud Begijnhof, aan de Coupure, de Visserij, 'Kleine Hoogpoort', 'Nieuwe Theresianenstraat', Predikherenlei, Ferdinand Lousbergskaai, Brugsesteenweg, Phenixstraat, Kortrijksepoortstraat, Ketelvest, Rabotstraat, Langesteestraat, Kammerstraat en twee die niet mochten ontbreken: Zuivelsteeg (Goethals, inderdaad) en Korenmarkt.

De Gentse Volendammers

Philip Bockstael vond in zijn documentatie een brief terug, door de Volendammers op 8 mei 1936 gericht aan "het Feestkomiteit der Stad Nieuwpoort". Het stuk kan als volgt omschreven worden. Het briefhoofd (afb. 1)

Afb. 1. Het briefhoofd (verzameling Ph. Bockstael) toont aan dat de Volendammers geen sukkels waren. De inhoud bevestigt hun belangrijkste activiteit: deelnemen aan feestelijke optochten.

is tweetalig Ned/Fr. Als lokaal wordt Goudstraat 4 aangegeven, maar alle correspondentie mag naar de Lange Schipgracht 44 worden gestuurd. Er wordt ook melding gemaakt van het stichtingsjaar van de vereniging: 1931. Aangezien in de brief de Volendammers zichzelf voorstellen en er zo melding wordt gemaakt van enkele interessante elementen, geef ik hieronder de tekst volledig, woordelijk en onverbeterd weer.

Mijnheeren,

De Menschlievende Maatschappij "De Volendammers" bied U hare beleefde groeten aan, en neemt tevens de gelegenheid te baat U te vragen of het niet mogelijk zou zijn een uwer feesten op te luisteren tijdens het badseizoen.

Onze vereeniging bestaat uit 55 leden, waaronder 12 muzikanten. Zij stelt voor Inwoners van Volendam (dorpje in Holland) in feest. Allen dragen het

*origineel kostuum der streek, welke te Volendam zelf zijn vervaardigd.
Wij hebben reeds bekomen de 1e prijzen te Denain, Herzon, Maubeuge,
Duinkerke, Calais, Rijsel, Gent, Aalst, Ieper enz.*

Wij beschikken over een balletcorps, welke U verscheidene hollandsche dansen kan voordragen, daarmede bekwamen wij reeds dees jaar de 1e prijzen te Gent, Aalst, Roubaix, Châtelet, Cassel en Selzaete, zoodus een groot succes bij jurij's en publiek.

Onze deelnemingsprijs bedraagt slechts enkel de kosten van vervoer (per spoor 50% reductie) en het loon onzer muzikanten.

In de hoop U te lezen ontvang Waarde Heeren, onze oprechte groeten.

Voor het Bestuur,

De Schrijver, J. Vettenburg, Lange Schipgracht 44, Gent

Familie Samuel in Gent

Wouter Van Der Spiegel, geschiedenisleraar in Aalst, is op zoek naar info over de schilderes Madeleine Samuel, Renée Joël. Hij vermoedt dat zij familie is van Adolphe Samuel, directeur van de Gentse muziekacademie in de 19de eeuw. Hij stelt de vraag of er in Gent nog familie van Samuel zou wonen. Wie een antwoord weet kan de redactie contacteren en/of wouter.vanderspiegel@belgacom.net

Edmond Ameye (1900 – 1945)

Annelien Sijtsma- Hoezen is op zoek naar familie/nabestaanden van Edmond Ameye (1900-1945). Zijn naam wordt vermeld in het artikel van Jean-Paul Marchal 'Le Heron, een Gents schuiloord van het Geheim Leger' dat in GT verscheen. In de oorlog heeft Ameye in Duitsland zijn bezittingen moeten afstaan. Die zijn bewaard en gearhiveerd. Het gaat o.a. om een horloge en een ring. Doel is de familie van hem op de hoogte te brengen van deze bezittingen, zodat ze terug in de familie kunnen komen. We hebben de hulp ingeschakeld van iemand die bekend is in het Belgische archief, maar helaas hebben we geen nieuwe informatie kunnen vinden. We weten niet of hij getrouwd was, kinderen had. Wellicht kent iemand mensen die in de oorlog met Edmond Ameye omgingen en kunnen we op die manier familie traceren. Contact kan via GT of Annepiet@hetnet.nl

Familie Myncke

In antwoord op een vraag in GT 2017 nr. 1 (p. 77) naar de familie Myncke in Ekkergeren - Gent in verband met mogelijke connecties met de schilders van Orley, bezorgde Emilienne Deryn ons gegevens over een familie van huisschilders met die naam. Noël Myncke was aannemer van schilderwerken in de Ekkergerestraat, later in Mariakerke. Zijn twee zonen Jo en Koen zetten het bedrijf verder in de Panterschepstraat. GT bezorgt nadere gegevens aan de vraagsteller uit Arlon.

DOCUMENTATIECENTRUM DSMG BEGIJNHOF 46, SINT-AMANDSBERG

Ter beschikking van alle GT abonnees

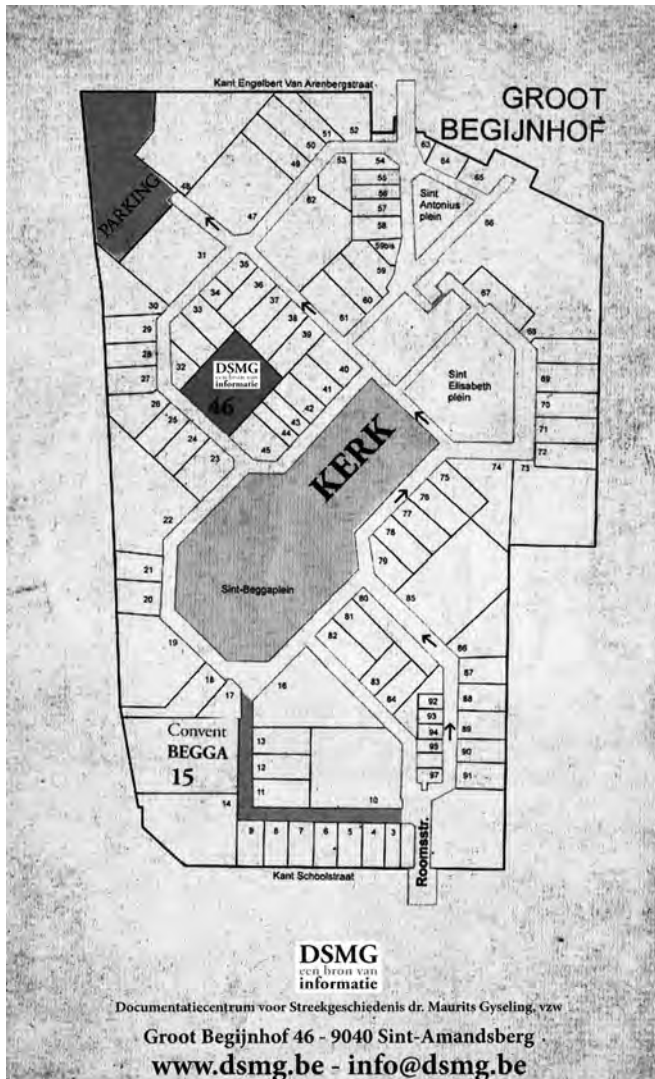
Alle GT abonnees kunnen als leden van onze vereniging gebruik maken van de mogelijkheden en diensten van het documentatiecentrum DSMG. In het al gedeeltelijk gerenoveerde Convent Engelbertus kan je op zoek gaan naar alerhande documentatie over Gent en deelgemeenten. In de bibliotheek staan zowat alle werken die daarover handelen, ter inzage en ter ontlening, samen met boeken en tijdschriften over verwante onderwerpen. Je kan er ook de volledig digitale versie van Ghendtsche Tydinghen doorzoeken. Daarnaast is er de documentatie voor wie op zoek gaat naar welbepaalde onderwerpen, gaande van milieu en landschap, over stedenbouw, mobiliteitsplannen en waterlopen, over muziekcafés en theaters tot straten en personen... en nog veel meer. De massale hoeveelheid documenten, foto's, krantenknipsels is goed geordend en gemakkelijk doorzoekbaar. Wat op het internet te vinden is, vertegenwoordigt slechts een minieme fractie hiervan.

Ontlenen en zoeken

Wil je iets ontlenen en ken je de titel en/of auteur, dan kan je thuis vooraf een kijkje nemen op CAGEWEB, de digitale catalogus van 24 Gentse wetenschappelijke bibliotheken. Eenvoudig doorzoekbaar. De collectie in het begijnhof vind je onder DSMG. Een ontlening of een korte zoektocht kan op zondagen tussen 10 en 12u. Voor meer ingewikkelde toestanden maak je best een afspraak via de mailadressen G.T@telenet.be of info@dsmg.be. Dan kan je ook op dinsdag terecht van 11u tot 18u.

Help ons!

Tot slot nog een gemeente oproep. We komen handen en middelen te kort! Wie kan er helpen op dinsdag of ook donderdagnamiddag, hetzij bij de renovatie van het grote pand in het Sint-Amandsbergse begijnhof (vooral schilderwerken) of bij het sorteren van documentatie. Bij dat laatste kan je meestal terecht op het terrein dat je best ligt of waarvoor je speciale belangstelling hebt. Op die manier word je zonder al te veel inspanning na korte tijd een topper in kennis over Gentse onderwerpen. Onklopbaar. De medewerkers vormen samen een leuke bende. Iedere koffiepauze is een feest!

In Memoriam

FRANS MARCEL DE BLEECKER

Ledeberg, 28 december 1932 – Gentbrugge, 12 december 2016

Marcel De Bleecker, hier met de voor- naam die hij zelf gebruikte, was een gepassioneerd verzamelaar en ‘Gent kenner’, specialist bovendien van de geschiedenis van Ledeberg en Gentbrugge, van de Gentse wezen en van het populaire muziekleven. Een kenner die zijn kennis – gelukkig voor ons – niet voor zich hield. Zijn belangrijkste werk is wellicht *Verweesd, verwezen* (1990), een niet mis te verstane titel. Zelf werd Marcel, amper vijf jaar oud, na de dood van zijn ongehuwde moeder bij de ‘Kulders’ geplaatst, het jongenswezenhuis aan de Godshuizenlaan. Hij huwde een ex-weesmeisje. Tussen de lijnen door kan men in de beschrijving van de in onze ogen griezelige toe-

standen in de vroegere wezenhuizen, zijn hartenpijn en medeleven aanvoelen. Een nog steeds zeer lezenswaardig en uniek boek.

Gelukkig voor hem was er de muziek. Hij werd lid van de befaamde kuldersfanfare en na zijn ‘afzwaaien’ bleef hij spelend lid in verschillende harmonieën en fanfares van Wondelgem tot Zeveneken. Zijn kennis en verzamelpassie vond zijn weerslag in *Hoor de muzikanten!* (2007). Dat bevat een massale hoeveelheid elders onvindbare weetjes over allerhande muziekgroepen die op straat kwamen. Zoals ook de vele nu vergeten ‘verklede groepen’, waarvan een recente bijdrage in dit tijdschrift over de Gentse Volendammers gretig gebruik maakte. Daarnaast vond hij tijd om de geschiedenis te schrijven van ‘zijn’ maatschappijen: *Honderdvijftig jaar Kon. Maatschappij ‘De Neerschel-*

de' uit Gentbrugge (1994, samen met Wilfried en Walter Patoor) en Koninklijke Harmonie 'Sint-Cecilia' Zeveneken (2006).

Vanzelfsprekend mocht het verhaal van zijn eigen woonplaats niet ontbreken: Gentbrugge. Acht eeuwen geschiedenis (2000, met Wilfried Patoor) naar onuitgeven teksten van Walter Patoor, Richard Van Damme en Gerard Waeytens. Een buitenbeentje en krachttoer was Binnen de poorten van Gent (1999) waarin hij in één boekdeel een populariserende synthese bracht van het onderwerp. In dezelfde belangstellingsfeer kadert zijn samenwerking met vriend en geestesgenoot André Verbeke in de samenstelling van de twee deeltjes van de Indices op de Ghendtsche Tydinghen, de basis van actueel digitaal onderzoek in dit tijdschrift.

Marcel overleed thuis en de afscheidsplechtigheid vond plaats in het crematorium van Lochristi op 19 december. Ghendtsche Tydinghen biedt zijn weduwe Rachel Hautekeete en nabestaanden zijn innige deelneming aan.

De redactie, met dank aan Arthur De Decker

'T KAN VERKEREN

Echte en valse sneeuw in Gent

GENT.- Oost-Vlaanderen raakte gisteren net als het grootste deel van België ingeduffeld onder een dikke laag sneeuw. In Gent kon de fotograaf zaterdag al een winters beeld vastleggen, aan het Tolhuisdok langs de Wiedauwkaai. Van sneeuwval was toen in de omgeving nog weinig of geen sprake. De laag van 30 cm op het water is dan ook geen echte sneeuw, maar schuim dat zich om een onbekende (ongezonde?) reden opgehoopt heeft, wat de indruk wekt dat de binnenschepen ingevroren en ingesneeuwd zijn. (Foto ROL)

Nr. 1.

Deze foto uit een krantenknipsel verschenen in Het Volk en Vooruit (30 december 1985, DSMG collectie) geeft ons een idee van hoe erg het toen gesteld was met onze binnenwateren. Vooral de vrij en blij geloosde detergents verwekten visueel spektakel. Het onderschrift van de foto presenteert het getoonde 'spektakel' als een raadseltje.

SCHANDAAL VOORDRACHTEN IN EEN HISTORISCH KADER

Een initiatief van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, i.s.m. de Heemkundige en Historische Kring Gent (Ghendtsche Tydinghen) en het Van Crombrughe's Genootschap.

Met steun van de stad Gent en van de Provincie Oost-Vlaanderen.

Vrijdag 10 maart

Zoektocht naar wat echt gebeurd is in het verleden, een realiteit, vele waarheden?

In deze lezing komen de wisselende opvattingen aan bod. Van het ontmaskeren van de aanspraken van de Kerk in de 15de eeuw door de Italiaanse humanist Lorenzo tot de nodige kritische beschouwingen over dit post-truthtijdperk. Iets wat door het aan de macht komen van president Trump in de VS erg actueel is geworden.

Marc Boone is hoogleraar middeleeuwse Geschiedenis en decaan van de faculteit Letteren en Wijsbegeerte (UGent).

Vrijdag 12 mei

Kinderarbeid: geen zwart-wit verhaal.

Hilde Langerart plaatst in deze lezing vraagtekens bij enkele stereotype denkbeelden. Ze voert je mee naar pakkende verhalen en verrassende feiten over kinderarbeid. Uit de textielindustrie, de steenbakkerijen en de showbizz. Verhalen van bij ons en verhalen van kinderen uit het Zuiden.

Hilde Langerart is historica en conservator van het MIAT.

Vrijdag 9 juni

Lust & Laster. Seks en schandaal in de late middeleeuwen.

Jonas Roelens neemt u in deze lezing mee naar broeierige badhuizen, hitsige hofhoudingen, ontuchtige kloosters en andere plekjes waar in de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd seksuele handelingen plaatsvonden die het daglicht niet mochten zien.

Jonas Roelens is doctoraatsstudent aan de vakgroep Geschiedenis van de UGent waar hij onderzoek doet naar het stedelijk discours rond sodomie in de vroegmoderne Zuidelijke Nederlanden.

In het Van Crombrughe's Genootschap Huidevetterkaai 39 - Gent.

Aanvang 20.30 uur - Toegang 3 euro (gratis voor leden 'KBOV, HHKG, VCG).

Ghendtsche Tydinghen is een uitgave van Heemkundige en Historische Kring Gent vzw met de steun van de Stad Gent en de provincie Oost-Vlaanderen.

Zetel: Convent Engelbertus - Groot Begijnhof, huis nr. 46.
9040 Gent (Sint-Amandsberg)
Bibliotheek en documentatieverzameling: in het
DSMG, Begijnhof nr. 46,
Sint-Amandsberg: elke zondag van 10 tot 12 uur
(uitgenomen op feestdagen). Gesloten in juli en augustus.

Lidgeld: Gewone leden: 15 euro
Steunende leden: 25 euro
Beschermden: vanaf 30 euro
Te factureren leden: 25 euro
Buitenlandse leden: 25 euro
Postrekening: IBAN: BE73 0001 0504 7360,
BIC: BPOTBEB 1 van de "HHKG" te 9040 Gent.

Secretaris,
Ruildienst en
Administratie:

Nieuwe leden, ontslag, opzeggen, adresveranderingen
en bij het niet ontvangen van het tijdschrift:
Luc Devriese - Goudstraat 12, 9000 Gent. e-mailadres:
g.t@telenet.be - tel. 09 224 05 27 en 0486 176 293
website: www.ghendtschetydinghen.be.

Redactieadres: Clarissenstraat 14, 9000 Gent, tel. 09 329 71 45
Auteurs worden verzocht kopij zo mogelijk digitaal
aan te leveren op: g.t@telenet.be en een afdruk op te
sturen aan het redactieadres

V.U.: Luc Devriese - Goudstraat 12, 9000 Gent.

Druk: NV Drukkerij Verbeke, Lijnmolenstraat 34-36,
9040 Gent,
tel. 09 228 10 33 - e-mail: drukkerij.verbeke@skynet.be

ISSN 1783-9033

